బిల్వమంగళ

శ్రీపాద కామేశ్వరరావు

బిల్వమంగళ

గిరీశచంద్రఘోషుగారి వంగనాటకమునకు తెలుగు

గ్రంథకర్త
శ్రీపాద కామేశ్వరరావు

—మొదటికూర్పు—

ప్రకాశకుడు
చెఱుకువాడ వేంకటరామయ్య
అభినవాంధ్ర గ్రంథమాలా కార్యాలయము
రాజమండ్రి

వెల

జనేవరి 1927
మేలు ప్రతి 1-4-0,

సాదా ’’ 1-0-0

——♦ కుశీలవగణము ♦——

పురుషులు

బిల్వమంగళుడు	...	...	కథానాయకుడు
సాధువు	...	...	దొంగసన్యాసి
బిచ్చగాడు	...	...	
సోమగిరి	...	...	సన్యాసి
వర్తకుడు	...	...	
గోపాలబాలుడు	...	...	శ్రీకృష్ణుడు

స్త్రీలు

చింతామణి	...	...	వేశ్య
దాసి	...	...	చింతామణినౌకరు
అహల్య	...	...	వర్తకునిభార్య
పిచ్చిది	...	...	

షరా—గ్రంథకర్త అనుమతిలేక దీని నెవ్వరూ ఆడకూడదు.

బి ల్వ మ ం గ ళ

మొదటి అంకము

——:o:——

మొదటి రంగము

(నడుతోవలో బిల్వమంగళుడు)

బిల్వ - కానీ, కానీ, కానీ, ఇంత టెక్కా! ఒక్క క్షణ మాలస్య మయిందని నడురేయిదాకా తలుపు తీయనేలేదు. ఇందేదో ఉంది, రాత్రి నాకు కళ్ళు మూతపడనే లేదు ఒక్క మాటైనా దానినోట రాలేదు. ఒత్తిగిలి ఆవల మోమై హాయిగా నిద్రపోయింది! ఇక దీని మొగము చూస్తే నాపేరు బిల్వమంగళుడు కాదు - చెప్పకుండా వచ్చినాను చేటు మానింది...నేటితో సరి. ఎప్పుడైనా కంటపడితే ఆ రెండు మాటలూ చెప్పి తీరవలెను. పరుషముగా వద్దు, సరళముగానే. వదలుకో దలచినప్పుడు వైర మెందుకు? “అమ్మాయీ, కుడువవా? ముడువనా? నీకా లాభములేదు, నాకూ లగ్గులేదు, నేటితో సరి, ఇంతే”... విడిచి వచ్చినతరువాత మరి పోను.

(భిక్షకుడు పాడుతూ వచ్చును.)

తోడిరాగము - (వెడలెను కోదండపాణి వరుస)

వలపవెడు తుపానులోన - చెలగు జీవమను నావ !
        కలగు హృదిని కల్లోలము - కాంచ గాంచ మించెనయ్యో ||వల||
ఏడ ప్రాణములు చేర్చునో - ఎవ్వ డెరుగు దైవమాయ?
        నుడివడు పెనుసుడిలోబడి - బడలిక మునుగ,
జడమురీతి జరుగుచుండు - జగమంతయు దిగులునొందు,
        నడలులేక రాగలతిక - సందడించు చున్నదయ్యో ||వల||

బిల్వ - ప్రాణాలు నిల్చునట్లు లేదు.

బిచ్చ - బాబూ, దిక్కుమాలిన పక్షిని-ధర్మం చేసుకోరా?

బిల్వ - పోపో - నాప్రాణాలుతీయకు..ఏమిటాపాటా? సందడిస్తున్నదా?

బిచ్చ - ఆకలిచేత పేగులు బిగబట్టుతూన్నవి.

బిల్వ - ఆపాట నాకు చెప్పు, వ్రాసుకొంటాను.

బిచ్చ - ఒక్కచోట నుండిపోతే కడుపు నిండుతుందా బాబూ? నాలుగువీధులూ తిరిగితే కదా నాలుగిజ్జంజలు దొరకుతాయి.

బిల్వ - ఒకక్షణ మాగు - నీకేమైనా యిస్తానులే.

బిచ్చ - అంతమాటే చాలు - నాకేమీ వద్దు బాబూ!

బిల్వ - ఆలాగుకాదు - పాట వ్రాసుకోనిస్తే నీకు రూపాయి యిస్తాను. బిచ్చ - నిజమే? నా తోడే?

బిల్వ - ఇదిగో ఇంద. (ఇవ్వబోవును)

బిచ్చ - నన్ను పోలీసువాళ్ళ కప్పగించరు కదా?

బిల్వ - లేదులేదు, పాటచెప్పు.

బిచ్చ - దీనిని నేను దొంగలించలేదు, కృషిచేసి నేర్చుకొన్నాను.

బిల్వ - సరే, చెప్పు.

బిచ్చ - (పాడును)

బిల్వ - పాడవద్దు - మాటలు చెప్పు వ్రాసుకొంటాను.

బిచ్చ - వలపనెడి తుపానులోన...కల్లోలము.

బిల్వ - అబ్బో! వలపు మితిమీరందే! అలలు లేస్తూ పడుతూన్నవి - తరువాత?

బిచ్చ - ఏడ ప్రాణములు చేర్చునొ - ఎవ్వడెరుగు దైవ మాయ?

బిల్వ - ప్రేమ యెట్టి దనుకొన్నావు? నీ వెరుగుదువా?

బిచ్చ - (న్వ) ఈతనికి పిచ్చిపట్టింది కాబోలు?

బిల్వ - నీవు చెప్పలేవా? మెడ కురిపోసెదను సుమా! మాటాడవేమి? పాట చెప్పు... కానీ...

బిచ్చ _ సుడివడు పెనుసుడిలోబడి...

బిల్వ - ఉండుండు - సుడిగుండమా? మానుపండుగ నాటిదా?... బిచ్చ - (పాట ముగించి) పాట సరి, బాబూ! ఇప్పించరా?

బిల్వ - ఆగాగు! నేనుచూడనీ సరిగాఉందో లేదో.

బిచ్చ - చిత్తము.

బిల్వ - సందడిస్తూన్నదా?

బిచ్చ - బాబూ! రూపాయి యిప్పించరా?

బిల్వ - ఈపాట బాగులేదు.

బిచ్చ - ఏం బాబూ! ఆలా సెలవిస్తారు?

బిల్వ - ఓరీ, నీ వెప్పుడైనా వలపులో పడినావా?

బిచ్చ - అదేమో నాకు తెలియదు గాని, ఒకసారి జెయిల్లో పడ్డాను-నా ప్రారబ్ధ మది-అప్పటినుండీ కల్లూ గంజాయి రోజూ తాగడ మ్మానేశాను. ఎప్పుడేనా దొరకుతే పుచ్చుకొంటాను, లేకుంటే లేదు.

బిల్వ - నేను చెప్పినపని చేస్తావా?

బిచ్చ - బిచ్చ మెత్తుకోవాలి, పోతా నిప్పించండి.

బిల్వ - ఇస్తాను కాని, నేను చెప్పినట్లు చేస్తే ఇంకొక రూపాయి యిస్తాను...(స్వ) వీడి మూలాన దానిగుట్టు తెలుసుకోవలెను. దాని మనసులో ఆందోళనము పుట్టించవలెను..."అతడు వచ్చునని ఎంచుతూన్నావు కాబోలు - ఆయాశ సున్న సుమా!" అని కబురంపుతాను...ఓరీ, ఇటు విను-ఆయింటికి వెళ్ళు-చింతామణి అని ఒక ఆడ దగుపడు తుంది. అదేమి చేస్తున్నాదో చూచి దానితో "అతడు వస్తాడని అనుకొంటున్నావు కాబోలు, ఇక రాడుసుమా" అని చెప్పిరా.

బిచ్చ - అలాగే - ఏ యిల్లు?

బిల్వ - అదిగో పెద్దయిల్లు, కనబడుతూన్నదా? అది సళాకులా గుంటుంది...ఏలాగున్న నేమి? నాకు నచ్చింది... ఈపాట వినిపించు.

బిచ్చ - ఏ మనవలెను? అతడు వస్తాడనా?

బిల్వ - కాదుకాదు. అత డిక రాడని...

బిచ్చ - తెలిసింది. నే నెరుగుదును - ఒక మహారాజు కోపమువచ్చినప్పుడెల్లా ఇట్లే కబు రంపేవాడు.

బిల్వ - నే నీమర్రిచెట్టుక్రింద ఉంటాను. అన్ని విషయములు సవిస్తరముగా తెలుసుకొనిరా, ఎక్క డున్నాదో, ఏమి చేస్తూన్నదో చూచిరా. జాగ్రత్త - పాటమాత్రము వ్రాసియివ్వకు.

బిచ్చ - అబ్బో! ఆలాగు చేస్తానా? నే నెరుగుదును.

బిల్వ - అదే చూడు - ఒక మగవానివెంట ఒక ఆడది వస్తూన్నది, అది విడిచివచ్చిన యిల్లే. ఆయింటిదాసి అది, ముందు దాని నడుగు, నాప్రసంగము వస్తే ఏమీ అనకు - నే నాచెట్టుక్రింద నుంటాను. (పోవును)

బిచ్చ - నాకు చేతకా దనుకొన్నారా? ఇష్టముంటే ఎట్టి కార్యమైనా చేయగలను (త్రోవలో నిలువబడును)

(సాధువు దాసియూ వత్తురు)

సాధు - ఇటు విను - ప్రేమానుబంధము పరిశీలించడములో నీవు మిన్నవు - నీహృదయ మెంత కోమలము! ప్రేమ అంటే సాధారణవిషయ మనుకొన్నావా? అది స్వర్గమంతా వ్యాపించి యున్నది, రాధాకృష్ణులు ప్రేయసులే సుమా!

దాసి - ప్రేమ ఎట్టిదో నాకు తెలియదు, నాకు నచ్చిన మగవాడు దొరకలేదు.

సాధు - నచ్చినవారని కొంద రుందురా? వెర్రిదానా, నీవు వాళ్ళ నట్లు కావించవలెను. పురుషులు భృంగముల వంటివారు, ఈవిషయ మతిరహస్యము సుమా...ప్రేమ బైట పడగూడదు. చూడు - రాధ మేనత్త, కృష్ణుడు మేనల్లుడు; ఐనా, వారి రాసలీల ఎంత గుహ్యాము! ...నీ వేదో పనిమీద పోతూన్నట్లుంది...లేకుంటే ప్రేమనుగురించి ఇంకా ప్రసంగింతును. చెడుదారిలో పడ్డ నిన్ను మంచిదారిలోనికి తేవడమే నా ముఖ్యోద్దేశము.

దాసి - ఆలాగైతే సాయంత్ర మొకసారి దర్శన మిప్పించండి. నాకుకూడా మీ యుపదేశము వినా లనే వుంది. కడుపు జరుగక పోవడముచేతనే ఇట్లు నడుచుకుంటున్నాను అమ్మో! వీడెవడు?

సాధు - ఏడీ?

దాసి - నా యజమానురాలి దగ్గరికి పోయేటట్లున్నాడు. ఆమె ప్రాపకునికీ ఆమెకూ జగడము పెరిగి ఆతడు బైట వెడలి నాడు.

సాధు - సరే - నేను సాయంకాలము వస్తాను - ఇంట నింకెవ్వరినీ ఉండనీయకు - తలుపు మూడుసార్లు మెల్లగా తట్టుతాను. ఊరు మంచిదికాదు, ఎవరి కంటనైనా మనము పడితే ప్రమాదము.

దాసి - ఆలాగే - మరచిపోక వస్తారు కదా! (అతడు పోవును)

(బిచ్చగాడు వచ్చును)

బిచ్చ - నేను మీయింటి కే వస్తూన్నాను.

దాసి - నీ వెవడవు?

బిచ్చ - ఇప్పుడు చెప్పను - త్వరగా ఇంటికి పద.

దాసి - చావు - ముండకొడకా! నీ మొగాన నిప్పు పెట!

బిచ్చ - నాకే కాదు, నాపితాళ్లకందరికీ అలా అయింది. నేను నీవలలోపడను, ముందు నీవుపద, వెనుక నేనుంటాను.

దాసి _ ఓరి నీయిల్లు కూల! నీకు పిచ్చి పట్టిందా?

బిచ్చ - జాలము చేయకు, మాట చెప్పవలెను - ఆతడు చెట్టు క్రింద నున్నాడు.

దాసి _ ఎవరు, మా అయ్యగారేనా? చెప్పు చెప్పు - ఎక్కడున్నారు?

బిచ్చ - ఉఁ ? ఇక్కడ చెప్పుతా ననుకొన్నావా ? ఇంటికి పద. దాసి - ఓరి చచ్చినోడా! నాతో విగటమా?

బిచ్చ - కాదు - ఒకమాట చెప్పవలెను - ఇంటికి పద చెప్పుతాను.

దాసి - చెప్పవా? మా అయ్యగారు నీకంటపడ్డారా?

బిచ్చ - పడితే పడ్డారు, లేకుంటే లేదు - ఇంటికి పద. అక్కడ చూసుకుందాము. కనబడిన వాళ్లందరితో చెప్పు మందువా?

దాసి - (చింతామణినిచూచి) ఆతని వెదకాలనే కాబోలు - అదిగో - నా యజమానురాలు ఒకగడియ తాళలేకుంది. ఇల్లు వెడలి వచ్చింది - నేను మరచిపోయినా ననుకొన్నది - కాబోలు.

బిచ్చ - అదే కాబోలు చింతామణి! ఇది తనయజమానురా లంటున్నది, లోపలిమాట బయటికి రాకుండా కొంచె మాగుతాను.

(చింతామణి వచ్చును)

దాసి - ఏమమ్మా, కొంచెము శాంతించకూడదా? ఓపికలేదా ? ఇల్లు విడచి ఇప్పుడే రావలెనా? చూచేవాళ్లేమందురు?

చింతా - అనుకోనీ, నే నోర్వలేను. స్నానానికి పోతున్నాను.

దాసి - ఏడీ, ఆతడెక్కడా కనబడడే! గొప్పింటివాడు కదా? నీవు కొద్ది చేతలు చేస్తే సంహించునా? చింతా - నే నేమన్నాను ! నీ వింట్లోలేవు - నేను భోజనము చేస్తున్నాను, అందుచేత ఆలస్యమయింది... ఆపాటి దానికి రాత్రిఅంతా గొణగొణలే, మాటాలేదు, మంతీలేదు. నన్ను నిద్రపోనివ్వలేదు, తెల్లవారేదాకా నిష్ఠూరాలే! ఒళ్ళుమండి నేను మాటాడలేదు - వెంటనే మేడదిగినాను ఆతనికీ నాకూకోపము వచ్చింది. రెండు మూడుసార్లు తిరిగీ వచ్చెను, కాని నేను పల్కరించలేదు.

బిచ్చ - అదిగో - ఆచెట్టుక్రింద నున్న యాతడేనా?

దాసి - ఎక్కడ?

బిచ్చ - (చింతామణితో) ఇదిగో విను - (దాసితో) నీవుకాదు. అతడు వచ్చు ననుకొంటున్నారు కాబోలు ! అతడికరాడు.

చింతా - ఎక్క డున్నాడు?

బిచ్చ - ముందు నీయింటికి పద - నీ వేమిచేస్తున్నావో చూడవలెను, ఏలాగు భోజనము చేస్తావో గాంచవలెను, ఏమందువో వినవలెను; అప్పుడు మర్రిచెట్టుదరికి పోయి ఆ మాటలు చెప్పవలెను. అద్దరి నాత డున్నాడు - (బిల్వమంగళుడు పొదలో దూరును).

చింతా - దాసీ, చూడుచూడు - ఆపొదలో దాగు కొన్నాడే! బిచ్చు - పాట

గౌరీమనోహరి రాగము - (బ్రోవసమయమిదే రామయ్యావరుస)

సరసుడు దూరెనుగా పొదలో -
సరసుడు దూరెనుగా పొదలో!
మరిమరినిన్ను మరపించుచుండె-
చేరివానిచెంత జేర్చుకొమ్మునీదు|| సర||
మనసులోని మా-టను దెల్పడాయె-
ధనములేమి చిన్నతనము నొందెనో?
వనములోన జీ-వనముసల్పునేమొ
-కనుమువాడద్దరి-గొనజూచు చుండె ||సర||

బిల్వ - (స్వ) దానికి నాచింతేలేదు-నవ్వుతూన్నది - (ప్రకా) కట్టెలుకొనడాని కిట్లు వచ్చినాను- కంటపడ్డావు కావున ఒకమాట చెప్పెదను.

చింతలోననున్న చిరునవ్వు వెలయునా?
విశ్వదాభిరామ వినుర వేమా.||

చింతా - ఏమన్నావు? కర్ర లెందుకు ? నీ చితిపైన పేర్చుటకా?

బిల్వ - నీ వుదార వనుకొంటిని కాని వట్టి తుచ్చురాలవు సుమా !

చింతా - అబ్బో! నీవుదారుడవా ? నీపనులే తెల్పుతూన్నవి లే-ముంజేతు కంకణమ్మున కద్దమేల?

దాసి - అయ్యా, నామాటవినండి - మీరు గొప్పవారు గనుక ఈమె మాటలు పాటించకండి - చింతామణీ, నీవన్న మాట బాగాలేదు సుమా!

బిల్వ - దాసీ, నీవేమీ చెప్పనక్కరలేదు - ఇక నేను రాను. నా దు:ఖమంతా నీ కొకనాడు తెల్పుతాను - నేను గొప్పయింటివాడను. గౌరవ మెచ్చటపొందిన నక్కడుంటాను. కడుపులో లేనిది కౌగలించుకుంటే వస్తుందా?

చింతా - ఏమీ? నేను నిన్నేమన్నాను? దాసి యింట్లో లేదు - నేను భోజనానికి కూర్చున్నాను, అందుకోసము తలుపు తీయడమునకు జాల మైంది, ఈపాటిదానికే నీ మనసులో కోపాగ్ని రాత్రిఅంతా రగులుతూనే ఉండనా? గౌరవ మెక్కడ కలిగిన నీ వక్కడికిపోదువా? నేనిదివరలో చెప్పినాను - బాగా ఆలోచించుకో.

దాసి - నా దొకమాట - ఆడవాళ్లిట్లు వీధిలో పడడము అన్యాయము.

చింతా - నీనెత్తి! నేను జలకమాడ వచ్చితిని - న న్నెందుకు నిందిస్తావు? ప్రొద్దుటనుండీ ఇక్కడ హాయిగా ఉన్నాడు. అతనికేమి? ఏమయినాడో అని నేను చస్తూ ఉన్నాను. ఒక మాటైనా కనిపించలేదు!

దాసి - అయ్యా! ఇ దన్యాయము కాదా? ఆడది, చిక్కిఉంది, ఆమెగతి "తానుండి తనతల్లి గొడ్రా" లన్నట్లుంది.

బిల్వ - చింతామణీ, నిన్ను చూస్తే నాకు విచారముగా నుంది. చింతా - అయితే కోపముపడక తిన్నగా ఇంటికి పద.

బిల్వ - ఇప్పుడు రాను. నేడు మాతండ్రి తద్దినము. వేళ మీరుతున్నది.

చింతా - అట్లైన ఆలస్య మెందుకు? కోపములేదని చెప్పి ఇంటికిపో.

బిల్వ - ఆఁ కోపమెందుకు?

చింతా - ఆలాగు కాదు. ఇటు విను. ఇప్పటికే పొద్దెక్కింది. “నాకుకోపము లేదు” అని నీవనేదాకా నిన్ను పోనీయను.

బిల్వ - నాకు కోపము లేదు.

చింతా - సరే, ఇక నింటికి పో; నేను స్నానానికి పోతాను; త్వరగా ఏరు దాటు - సాయంకాలము వత్తువా? - కాదు, కాదు - నే డేరు దాటరాదు కదా?

బిల్వ - అట్లైన నన్నెట్లు రమ్మంటావు?

చింతా - నేడొద్దు - రేపుదయము రా - రాకుంటే ఒట్టు సుమా!

బిల్వ - రేపేలాగు రాగలను?

చింతా - చూచినావా దాసీ నీ ఉదారుడు ! నేడు పోతున్నాడు, ఈరాత్రి కంట పడడు, రేపుదయమైనా రా జాలడట! .. కోపమే లేదట? కోపము నాకులేదు, ఉన్నమాట అన్నాను.

బిల్వ - ప్రొద్దుటే ఎట్లు రాగలను? కోపముతోనన్న మాటా ఇది? పనిపాటు లుండవా?

చింతా - అదంతా నాకు తెలియదు, రేపు రాకుంటే ఒట్టు వేస్తున్నాను - నన్ను చంపుకొన్నట్టే.

బిల్వ - ఆలాగే వస్తానులే.

చింతా - వస్తానులే కాదు, రేపు మధ్యాహ్నము సరికి నీ విక్కడికి రాకుంటే మీయింటికి నేనే వస్తాను.

బిల్వ - తప్పకుండా వస్తానని చెప్పడ మేలాగు?... (పోవును)

బిచ్చ - అయ్యా, బావనయ్యా, నాకిస్తానన్న దేదీ? (పోవును)

దాసి - కోపము తగ్గిందని తెలిసీ ఇంటి కెందుకు తీసుకొని పోలేదూ?

చింతా - తండ్రిశ్రాద్ధము పెట్టుకోవద్దా! ఇంటికి కొనిపోతే ఏలాగు? ... ఈరాత్రికి వీనిపీడ వదలింది...అబ్బబ్బా... నాకు కైదే కదా? కొంగు వదలడే, ఎటూ కదలనీయడు... రాత్రి అంతా గుసగుసలే! తలాలేదు తోకాలేదు...నిన్ను వలచినాను, నిన్ను వలచినాను, అని ఒకటే రోకలిపాట! వలచి నన్ను కొన్నాడా?...అదిగో చూడు, మళ్ళీ వస్తున్నాడు ! (బిల్వమంగళుడు వచ్చును.)

బిల్వ - ఈరాత్రి నేను రాను, నా బట్టలు జాగ్రత్త సుమా!

చింతా - విన్నావా దాసీ, బట్టలు వీధిలో పార వేయుదునా?

బిల్వ - అంతదానవు కనుకనే చెప్పుతున్నాను. (పోయివచ్చి) చూడు - చిలక, గోరింకపిల్లలకు కందిగింజ శనగ గింజ మేతపెట్టు (పోయివచ్చి) నీళ్ళిమ్మా, లేకుంటే గొంతు కార్చుకొని పోతుంది.

చింతా - మేతా నీళ్లూ పెట్టవలెనేమి! గొంతుక పిసిగి గోతిలో పెట్టెదను, లేదా మెడనులిమి మింట నెగుర గొట్టెదను.

బిల్వ - అబ్బో! నీ వంతదానవే! కనుకనే చెప్పుతూన్నాను. అవి మాటలాడితే ఆడనీ.

చింతా - చాదస్తపు బాపడా, ఇంటికి పో - శ్రాద్ధము పెట్టవలె నంటివే! తిండెప్పుడు తింటావు ? ప్రొద్దెక్కింది పోవయ్యా.

బిల్వ - ఇదిగో పోతున్నాను. (తిరిగీవచ్చి) చెప్పమరచి నాను, లేడిపిల్లకు గడ్డివేసి, కొమ్ము కర్రకి కొట్టుకోకుండా కట్టు, జొరావరిచేస్తే కోపగించకు, నేనుపోయివస్తాను.

చింతా - అనడమే కాని ఆచరణము లేదే! నాకు స్నానానికి వేళయింది. రేపుదయము వత్తువా?

బిల్వ - చూదాము లే...

రెండో రంగము

(బిచ్చగాడు, సాధువు)

బిచ్చ - సరేకాని ముం దీమాట చెప్పండి, మీ రపరాధపరిశోధకులు కారుకదా?

సాధు - శివశివా! ఎంతమాట ! నాపూర్వోత్తరము విను - నేను మొదట నవాబుకొలువులో నుంటిని, నాపేరు రామకుమారుడు. ఇది కలికాలము కదా ! అధర్మభీతి గలవాని కాపదలు మెండు. నేను కొంతధనము దొంగిలించినానని నాపై దావా తెచ్చినవెంటనే నాకు వైరాగ్య ముదయించి కాశికి పోగా, అక్కడ నాపూర్వభవపుణ్యావిశేషము వల్ల నాకొక గురువు లభించెను - అతడు సిద్ధుడు - పండ్రెండేండ్లు నన్ను తన సుతునివలె చూస్తూ నా కుపదేశించెను.

బిచ్చ - సొత్తు దొంగిలించినందుకు పోలీసువాళ్ళు పట్టుకోలేదా?

సాధు - శివశివా ! నేనేమి ? దొంగలాడడమేమి! ఎవరో కిట్టనివా ళ్లీకింవదంతి పుట్టించినారు.

బిచ్చ - అయితే పోలీసువాళ్ళు మిమ్మేమీ చేయలేదూ?

సాధు - "యతో ధర్మ స్తతో జయ:", దైవకృపవల్ల ప్రమాద మేమీ ఘటిల్ల లేదు.

బిచ్చు - మీ రదృష్టవంతులు! నేను మరుగుదొడ్డిలో దాగున్నా నన్ను బయటికీడ్చినారు!

సాధు - నాగురువుగారి కృపవల్ల యోగశాస్త్రము, ధర్మశాస్త్రమూ, చికిత్సాశాస్త్రమూ మొదలయినవాటి నభ్యసించినాను. ఎప్పుడూ జగత్‌క్షేమంకరములైన కార్యములే చేస్తూందును, నిన్ను శిష్యునిగా నొనర్చుకోవలెనని ఉన్నది; నీవు త్యాగివలె నున్నావు. నీచరిత మెట్టిదో వినవలెనని ఉంది, చెప్పుము.

బిచ్చు - మీ రపరాధపరిశోధకులు గారని నాకు నమ్మకము ఇప్పటికి చిక్కింది. అందరి తలవ్రాతా ఒకతీరున నుండదు. నేను చిన్నప్పుడు మత్తువస్తువులు సేవించి యిల్లు గుల్లచేసి తుదకు కడుపుజరుగక బంగారుపూత పూసిన గిన్నె దొంగిలించి దానివల్ల ఒకమాసము హాయిగా గడిపినాను. నేను కాశికిపోయి ఒకపూజారి తలపై నున్న బంగారు వస్తువు దొంగిలించినాను.

సాధు - సరిపోయింది. నాకు తగిన శిష్యుడవే!

బిచ్చు - మీదయవల్ల ఎట్టి పనైనా పట్టుబట్టి సాధించగలను, కాని ఒక చిక్కుంది. నేనెక్కడ కనబడితే అక్కడ పట్టుకొమ్మని గవర్నమెంటువారి హుకు ముంది.

సాధు - దానికొక ఉపాయ ముంది; జడలు ధరించి ఎర్రశారీలు గట్టి ఒళ్ళంతా విభూతి పూసుకుంటేసరి.

బిచ్చు - ఆవేషముతోనే నేను దొంగిలించినది. అందుచేత జడలు కత్తిరించవలసి వచ్చింది. సాధు - నావద్దనుంటే నీకు భయము లేదు. అంతర్ధానవిద్యచేత నిన్ను దాచగలను.

బిచ్చు - అందుకే మీరదృష్టవంతు లన్నాను. పోలీసు వాళ్ళ కళ్ళు సూక్ష్మగ్రాహ్యములు. నీట్లో దాగుకొన్నా జాడదీసి అవి దొంగని బైట కీడ్వగలవు.

సాధు - నాదగ్గర నుంటే నీకు భయ మనవసరము.

బిచ్చు - సరే - ఈ వినోద మెన్నాళ్ళో! ఇందు దొనగేమి?...అయ్యా, మీరు మాటలాడుతారా, లేక మౌనముద్ర వహిస్తారా?

సాధు - యోగ్యులతోమాత్రమే మాటలాడడము.

బిచ్చు - జ్ఞానపత్రి సేవిస్తారా?

సాధు - అప్పుడప్పుడు మోతాదుగా.

బిచ్చు - మీ కష్టాంగసిద్ధి యైందా ?

సాధు - అది పరమరహస్యము.

బిచ్చు - వచ్చినవా ళ్లందరినీ యాచింతురా, లేక యిచ్చువచ్చిన వాళ్ళనే అడుగుదురా?

సాధు - హోమకుండము ముందుంటుంది - ఇష్టమున్న వా ళ్లేమైనా ఇచ్చెదరు.

బిచ్చు - సరే - మీ యాశ్రమ మెక్కడ ?

సాధు - గుడిగాని గుండముకానీ చూసుకోవలెను.

బిచ్చు - సరే - వంతులు పంపక మేలాగు ?

సాధు - నాకు కుటుంబ ముంది, వాళ్ళకి నెలకి పది హేనురూపాయిలు పంపించవలెను. మా అమ్మ, నాభార్య, ఇద్దరుపిల్లలూ ఉన్నారు. వాళ్ళఖర్చులు పోగా మిగిలినదానిలో నాకు పదివంతులు, తక్కినవి నీవి.

బిచ్చు - మీకు సాధువుల మర్యాద తెలియనట్లుంది - శిష్యునికీ గురువుకూ భాగము సమానము కావలెను.

సాధు - దానికేమిలే - నీవు నాకు శిష్యుడవైన చాలు. నీకుతోచిన గురుదక్షిణ మాకర్పిస్తూ ఉండు.

బిచ్చు - అదీ మేలైనమాట!

సాధు - నేటిరాత్రి చిన్నపని ఉంది.

బిచ్చు - నాకుకూడా కొంచెము పనిఉంది.

సాధు - ఒకర్తెయింటికి నేను పోవలెను.

బిచ్చు - నేనుకూడా ఒకచోటికి పోవలెను.

సాధు - అద్దరినా?

బిచ్చు - మరేమీ?

సాధు - సరే - నేడే దానిని ముగించుకో -

(పిచ్చిది పాడుతూ వచ్చును)

సింహేంద్రమధ్యమరాగము - (నతజన పరిపాలయ - వరుస)

ఎటనుందువో - ఎరుగనునీ - విటురాగదే - మాఅమ్మ
కటకట పల్కరాదా నే - నిటుల మొరలనిడుచుబిల్వ ||నెట||

పోనీ నాయనను పిల్తునా? అబ్బబ్బా, ఎవరూ పల్కరు - పాషాణి తల్లి పాషాణమే కదా? - అమ్మా, అమ్మా - ఒక్క సారి కంటపడవా? సాధు - ఆహా! ఏమి మధుర గానము!

బిచ్చు - నీ వెవతెవు? ఎటు పోతున్నావు?

పిచ్చి - నేనా - వెర్రిదాని కూతురిని - పిచ్చిదానిని.

బిచ్చు - నీకు పెళ్ళి అయిందా?

పిచ్చి - ఆహా! పిచ్చివానికి నన్నిచ్చినారు! (పోవును)

సాధు - దీనిని పట్టుకో - చక్కగా పాడుతుంది.

బిచ్చు - మనపని బాగానే సాగుతుంది.

సాధు - నీకు కూడా అష్టాంగసిద్ధి అలవడునే!

బిచ్చు - ఆలాగైతే నేనింకోశిష్యుని వెదకుకోవలెను-

మూడో రంగము

(బిల్వమంగళుడు శ్రాద్ధముపెట్టుచుండ పురోహితుడు మంత్రము చెప్పుచుండును)

బిల్వ - ఇదిగో మీకీ స్వయంపాకము పితృప్రీతికై ఇస్తున్నాను. సూర్యాస్తమయము కాబోతూన్నది, మీ మంత్రము ముగిసేటట్టు లేదు.

పురో - ఆలస్యము మీదే - మీబోటి యజమాను లిద్దరు దొరికితే ఇక మా జరుగుబాటు కేమికొదవ? నిమంత్రితులైన బ్రాహ్మణులు ఉపవాసముచేత స్రుక్కినారు.

బిల్వ - నేను షడ్రసోపేతముగా బోజనము చేస్తినా?

పురో - మీరు వైదికకర్మల నిట్లాచరిస్తే మిమ్మల్ని వెలివేస్తారు.

బిల్వ - కోపపడకకండి, లోనికి పోయి సమారాధన సరిగా జరుగుతూన్నదో లేదో చూడండి - రామా!

(అతడు వచ్చును)

వడ్డన వాళ్ళ నిటు రమ్మను - (ఆతడుపోయి వచ్చి)

రాము - అయ్యా వడ్డనయింది - వడ్డన వాళ్ళు వస్తూన్నారు.

బిల్వ - సరే, నీవుపోయి అయిదు గిన్నెలలో అన్ని పదార్థములూ ఉంచుమను. అయ్యా - మీరు దయచేయండి - దేవతార్చనపెట్టె లోపలికి గొనిపొండీ, రామా, నీవూ వెళ్ళు.

పురో - అబ్బో? ఇంత తెలివియున్నదా? (ఇద్దరూ పోదురు)

బిల్వ - అయిదు చాలునా? ఏదీ, - చింతామణి, దాసి - యిద్దరు - దాసి కోముసలమ్మ, చింతామణి కొకర్తె - నాకొకటి - ఐదు - నే నక్కడే తింటాను - అబ్బా! పశ్చిమాన మేఘావరణ ముందే! గాలివాన వచ్చునేమో? ... ఏమి యురుములు, ఏమి మెరుపులు! (రాముడు వచ్చును)

రాము - అయ్యా! బ్రాహ్మణులకు వడ్డించిన అన్నములో ధూళిపడ్డదని వాళ్ళు లేచిపోతా మంటున్నారు.

బిల్వ - దానికి నేనేమి చేయగలను? - ఐదు గిన్నెలూ సిద్ధమైనవా? వాటిని పడవల రేవుకి చేర్పించు - నేను దొడ్డిలోకి పోతాననే మిషపెట్టి బయటికి దాటుతాను. నన్ను గురించి ఎవరైనా అడుగుతే జ్వరము వచ్చిందని చెప్పు - వీ డెవడు? (గుమస్తా వచ్చును) గుమా - బ్రాహ్మణులు భోజనము చేస్తున్నారు, కుంభవృష్టి కురుస్తున్నది - రామా, ఇక్క డెందుకున్నావు?

బిల్వ - వాని కిట పనిఉంది - నీవు లోనికిపోయి సమారాధన చూడు.

గుమా - సమారాధన వర్షముచేత నాగింది.

బిల్వ - సరే - నాకు నూరురూపాయిలు కావలెను, ఏలాగైనా జాగ్రత్తపెట్టు - తెలిసిందా?

గుమా - సొమ్మేదీ? ఇల్లు తాకట్టు పెట్టవలెను.

బిల్వ - ఏలాగైనా సరే.

గుమా - నేను లోనికి పోతాను. కొంచె మాగండి.

బిల్వ - త్వరలో సొమ్ము జాగ్రత్తపెట్టు - లేకుంటే ఫలమనుభవిస్తావు సుమా!

గుమా - ఆలాగే - ఇక నీకొలువునకు నీళ్ళొదులుకోవలెను.

బిల్వ - ఏమి వాన! బయటపడకుంటే పడవ దొరకదు - ఎంత ఖర్చైనా అద్దరి చేరవలెను - (పోవును)

రాము - ఇదిగో తాళముచెవి. ఇక్కడే ఉంది. మతి లే దీయనకు. నాకు జీతమురాళ్ళు ముట్టనే లేదు. సాధ్యమైనంత చేజిక్కించుకొనవలెను. విసిరినమ్మకి బొక్కిందే కూలి.

నాల్గో రంగము

(శ్మశానములో నొక చితివక్క పిచ్చిది కూర్చుండగా బిల్వ|| వచ్చును)

బిల్వ - ఇక్కడికి రెండుకోసుల దూరాన ఇంకో రేవుంది, అక్కడ జాలరివాళ్ళ పడవలో చిన్ననావలో ఉండక మానవు - అంతదూరము పోనక్కర లేకుండా ఇక్కడే తెప్పగాని, లేక దుంగగానీ, దొరికితే బాగుండును. విడిచేతుల నీదడము కష్టము. ఈచుట్టుపక్కల వెదకుతాను. అబ్బా! ఆకాశము చిల్లిపడ్డట్టు ముసలధారావృష్టి! ఇంద్రునికి కోపము వచ్చింది కాబోలు? ...నేను రాకపోతే తాను వస్తానంది, పాపము, అద్దరి నది నావలె నడుస్తూంటుంది...హా! ప్రాణేశ్వరీ! మనమిద్దరమూ చక్రవాకమిధునములాగు విరహవ్యధ ననుభవిస్తూన్నాము కదా? మనల ఈయేరుఎడబావుతూన్నది. ..ఈతుప్పచాటున వెలుగేమి? చితిమంట ఏమో? కాలమను నది కలకాలమూ పారుతూనే ఉండును. ఒకరికై

కనిపెట్టుకొని యుండక దానితోవ నది పోతూండును...నా కాకలి చేత ప్రాణములు పోవునట్లున్నవి...తుపాను పట్టినట్లుంది. పిశాచములు పోరునట్లు మేఘములు గర్జించుతూన్నవి. ప్రాణమా, నీవు తుచ్ఛమని భావించియుందును గాని చింతామణి దర్శనమునకు వెలియౌదును కదా అని వెరచుతూన్నాను... ఏమి చేయుదును? దాని ప్రాణాలూ ఇట్లే ఉండును, కాని ఆదది, అబల - ఏమిచేయగలదు? లేకుంటే ఏరుదాటి నన్ను బిగియార కౌగలించి ఏడ్చి నిష్ఠురము లాడదా? చింతామణి నాది, నేను దానివాడిని. నాప్రాణములు నావికావు - చింతామణివి. దానికి నాపై నెంతప్రీతి! ... ఏమి చేయడానికి తోచదు, ఏరు దాటడ మేలాగు? ప్రవాహ మతితీవ్రముగా నుంది. ఈశ్మశానములో ఏదైన దుంగ దొరకదా? (ముందునడిచి పిచ్చిదానిని చూచి) ఇదేమి భూతమా, పిశాచమా?.. పిశాచమే! శవములను కాల్చుకొనితింటూన్నది. దీనిమనస్సు కరిగితే న న్నావలియొడ్డు చేర్చగలదు. నేను బ్రతికియున్నా నాప్రాణములు కుదుట లేవు. దీనిచేతిలోపడితే చావుతప్పదు. కానీ, పల్కరించి చూస్తాను...ఓసీ! నిన్ను షోడశోపచారములతోను ఆరాధిస్తాను, అద్దరిని నన్ను చేర్చగలవా? తల్లీ! దయజూపి ధర్మము కట్టుకో - చింతామణికై నాచిత్తము తత్తర పడుతూన్నది.

పిచ్చి - ఏది ఏది చింతామణి? ఎక్కడికి నేగినది?
మెడనున్న మణిహారము వెడగువోలె కాటనుంటి,
ఆమె యెచటి కేగినదో? అద్రిగుహల జేరినదా?
అడవిలోని కేగినదా? అక్కడనే నిల్చినదా?
ఏడ నాకు దోచదాయె ఏల బ్రతుకునాస యింక?
దేశదేశములను తిరిగి దేహమెల్ల బూదియలిమి,
కడుపుమంట నార్పగాను కడువడిపడుచుంటి నేను;
పిడుగువడగ నురముచాచి చిడిముడి హృదయమున దోచి,
అన్ని చోటులను జూచి అన్ని దు:ఖముల దాచి,
హృదయము తల్లడమంద ♦ ఎద నాసలు వడి డింద,
చిత్తకమలముకు హేళి ♦ హత్తియుండు వనపాళి
రాదె సైకతశ్రోణి ♦ ఏది? యేది? చింతామణి?

బిల్వ - (నవ్వి) ఇ దెవతె? చింతామణి నెందుకు పిలుస్తూన్నది? ... ఇది భూతము కాదు, మానవగణములోనిదే? పిచ్చిదానివలెనుంది. నీవెవతెవు? చింతామణి నీ కేమవుతుంది?

పిచ్చి - చింతామణి నాది. పేరుపెట్టి పిలువకూడదు - సిగ్గు కాదా?

బిల్వ - అది ఆడదాని పేరు కాదా?

పిచ్చి - చింతామణియె నాదు ♦ చిన్నారిచిలుక
ముక్తకేశిని అయ్యొ ♦ ముద్దుల కిరవు
కలుముల యిల్లాలు ♦ కట్టదు బట్ట;
వరమిచ్చి వెతదీర్చు ♦ వరశుభమూర్తి
సంతతంబును నామె ♦ శవముపై నాడు;
రేపల్లెవాడలో ♦ వ్రేవెలందులకు
వేణునాదము తాను ♦ వినిపించు నెపుడు;
శిరమున జడలు నం ♦ బరములీ దిశలు
ఉండునొకప్పు డా ♦ వెండిమల మీద

తాండవమాడుచు ♦ తద్దిమ్మియనుచు;
ప్రతిమయై ప్రేమయే ♦ ప్రభవింప నోపు:
రాసకేళులలోన ♦ రమియించుబాల,
ఉవిదలలోనెల్ల ♦ యుడుపతిరాణి,
వనమాల ధరియించి ♦ వలపులో జిక్కి,
వనమాలి వెతకుచు ♦ వనిత తా స్రుక్కు
పురుషుని ప్రకృతిని ♦ పోషించుచుండు
విపరీతమగు రీతి ♦ వేడ్క దోపగను.
ఒక్కచో శవము వే ♦ రొక్కచో చపల,
ఏకాకృతిగ నుండు ♦ నెందుజూచినను,
కాలంపునియమముల్ ♦ గానరా వచట,
లేదు హిల్లోలంబు ♦ లేదు కలకలము,
నిమ్మకు తొక్కిన ♦ నీరంబువోలె
నిశ్చలంబై దోచు ♦ నెచ్చట గనిన.
మానసము వాక్కును ♦ గానంగలేవు,
ఆది యంతము లేని ♦ యతులస్వరూప,
రూపము న్నామము ♦ రోయలే రెవరు,
గతమును భావియూ ♦ గానంగ రావు,
అంతయు ప్రకృతంబు ♦ వింత గొల్పెడును;
చింతామణియె నాదు ♦ చిన్నారిచిల్క.

బిల్వ - నా చింతామణేనా ? ఇన్ని దినాలనుండీ ఆమె రూపసీమను గాంచలేకున్నాను. అదియవాఙ్మానసగోచర! ఎట్లు చేరగలను? ఏమిచేయుదును? చింతామణీ, చింతామణీ, ఇక్కడే నాప్రాణాలు విడువవలసివచ్చునా ఏమి? దైవమా!

పిచ్చి - ప్రాణములు పోగలవా?... లేదులేదు - అవి పోవు - నీటిలో నురికినాను, - నీ రెండిపోయింది. అగ్నిలో పడ్డాను అగ్గిచల్లారింది...ఆహా! నామనోహారిణి ఎక్కడ నుందో? మన మిద్దరమూ చెరియొకచోటా వెదకుదాము రా. అమ్మా! అమ్మా! ఎక్క డున్నావు? ఇక్కడ అవతరించరాదా?

బిల్వ - నిబిడాంధకారము, దిక్కు తోచదాయెను! ప్రాణము పోజాలదన్న మాట నిజమే. అయ్యో! నాప్రాణము పోతే చింతామణిని చూడడ మేలాగు? మేఘగర్జనమా, నీకు జడియను, నదీతరంగములారా! మీ కోలాహలముకు వెరవను. దేహమా! నీయందలి మమకారము విడిచినాను. చింతామణిని గాంచకల్గుదునో లేదో అను సంశయము మాత్రముంది. అదిలేకున్న నీ వొక నదివా? పిల్ల కాల్వపాటి ఉండవు - సముద్రమైనా దాటడానికి సిద్ధము - చింతామణీ, చింతామణీ!

పిచ్చి - చింతామణీ! నిన్ను గనగోరడము వృధా. పిచ్చి దాననై ఇల్లు విడిచితిని. ఎంతవెదికినా కానరావు, ఎంతపిల్చినా పలుకవు - రాత్రి భయంకరమై యున్నది. అదిగో! నాపిచ్చివాడు! మొగ మలాగే ఉంది. ప్రాణప్రియ చింతామణి ఒంటరిగా నుంది - నేను పోయెదను. ....(పోవును)

బిల్వ - నేనూ చింతామణిని గాంచెదను - చింతామణీ!

(నదిలో దుముకును)

బిల్వమంగళ

రెండో అంకము

ఒకటో రంగము

(చింతామణియింటిలో సాధు బిచ్చగాడు)

సాధు - నీ కీయింటి వద్దనేనా పని?

బిచ్చ - ఔను - మాట యిచ్చినాను, దానిని మరతునా?

సాధు - పనేదో చెప్పు వింటాను.

బిచ్చ - చిన్న పనే. ఈయింటియజమాని తానిక్కడ లేనప్పు డిక్కడికి ఎవరెవరు వత్తురో చూడుమని నన్నంపినారు. ద్వారము దగ్గర ఉంటిని, వర్షము కురుస్తూంటే లోనికి వచ్చినాను. స్త్రీ లితరుల వంచింపబోయి వారే వంచింపబడుదురు. నేను పరదేశినని కేక వేసినాను - అటుకులు, బెల్లము, పెరుగు, పెట్టినారు. నన్ను పోల్చినారేమో - “ఆమాడుమొగమే పంపించియుండు”నన్నారు. ఇల్లు ఎవరో తుడుస్తూఉంటే జల్లు కొట్టుతున్నదని కేక వేసితిని, ఈమూల నుండు మన్నారు. నీవు రాత్రి అంతా మేలుకొని యుంటి వెందుచేత? సాధు - నీవిటనున్నావని తెలుస్తే రెండుమాటలు నేర్పియుందును.

బిచ్చ - ఇప్పుడు నేర్పిన ప్రయోజనము లేదు - మేఘము లింకా విరియలేదు, ముసుగుదన్ని మూడంకెవేసి నిద్రపోయెదను. శిష్యుడు చేయవలసినపని నే నెరుగుదును.

సాధు - దాసి యిటువస్తే నేనొక గొప్పసిద్ధుడ నని చెప్పు.

బిచ్చ - ఆలాగే - ఈదాసీతో వ్యవహారము సామాన్యముకాదు. నీమాట లిక్కడ సాగవు - అది కత్తికోతకత్తె. గురు శిష్యసంప్రదాయము చెల్లేటట్లులేదు. నీవు దానికి బోధించినది నేనెరుగుదును. రాధాకృష్ణనాటక మాడవలెనని నీ యూహ-అది తెనిసినవాడను గనుక నీతో ఈ ప్రసంగ మెత్తినాను.

సాధు - నాశిష్యుడవని అను-అందు ప్రమాద మేమి?

బిచ్చ - నీ వేషము గంభీరముగా నుందిగాని దానికి తగిన యోగ్యత నీకు లేదు.

తెలివితక్కువ కాకుంటే తెల్లవారిన తరువాత గురుశిష్యధర్మ మెందుకు? నిశీథమున నిష్ఠయందున్న ప్పుడు గురవేనమ: యందును.

సాధు - నీవుపోయి పరుండు - నే నీదాసితో కొంత ముచ్చటించవలెను.

బిచ్చు - తెల్లవారిన పిమ్మట కూడదా? తత్పూర్వ మామె దర్శనమె దుర్లభము. పట్టెమంచముపై పరుండిన పడుపుకత్తె పైకముచూపితే పరుగెత్తివచ్చును గాని రుద్రాక్ష పేరుల చప్పుడు విని ఈవంక వచ్చునా? పాటపాడితే గాని నీకు పైకమబ్బదు. అందుచేతనే కాబోలు పిచ్చిదానిని చేజిక్కించుకొనయత్నించినావు-అది శ్మశానమునకు పారిపోయినది.

సాధు - వెర్రివాడా, నాకుకాదు, నీకని నేనుచెప్పలేదా?

బిచ్చు - హరిహరీ! ఇది నేనెరుగను - నీవు వగకాడవు గనుక పిచ్చిదానిపై నాసవిడిచి దాసికొరకు తల్లడిల్లుతూన్నావు. నాదగ్గిర దాచకు-ఆవులిస్తే పేగులు లెక్కపెట్టేవాడను సుమా! ఈదాసి ఆడదైనా నూరుగురు మగవాళ్ళను చంపి పుట్టింది బాబూ! అదిగో బ్రహ్మరాక్షసిలాగు వస్తూన్నది-(పరుండును.) మూస:Cnter దాసి - ఇద్దరు పెద్దమ్మ లిక్కడ చేరినారూ? తాళము పగులగొట్టి లోన దూరలేదు కదా!.... వీళ్ళు దొంగలుకారు. ఓహో! అయ్యగారు దయచేసినా రా?

సాధు - వచ్చినాను.

దాసి - నేడు మాయజమానిగారు రానందున యజమానురాలివద్ద నుండవలసి వచ్చింది. ఇక్కడికి రావడము మాట మనస్సులో పెట్టుకొనే ఉంటిని - చిన్న కునుకు పట్టింది. పాపము మిమ్ము కష్టపెట్టినాను, పొగాకైనా తేలేదు-పొద్దు పోయినప్పటినుంచీ యిక్కడే ఉన్నాను. ఇంటికి పోలేదు-ఏమి చేయడానికీ తోచలేదు. దీపమువెలిగించి పొగాకుతెచ్చి అరుగు మీద కూర్చుండి మీయుపదేశము వింటాను...(పోబోవును) బిచ్చు - చూచినావా దీని విశ్వాసము! తిరిగి వస్తానంది - నీవు నన్నెరిగినట్లు దానికి తెలియనీయకు-ఇద్దరినీ గెంటి వేయగలదు.

సాధు - పొగాకు కేమిలే-నీవుండు. నేను రామేశ్వరము, హరిద్వారము, నాసిక, పూరి చుట్టివచ్చినాను గాని నాకు నచ్చినవా ళ్ళెక్కడా కనబడలేదు.

దాసి - ఆమాట నిజమే. అట్టివాళ్ళు దొరకడము అలభ్యయోగమే. నాకిప్పటికి ఇరువైయొక్కసంవత్సరములు గడచినవి. ఆ౯ చైత్రామాసానికి పందొమ్మిది నిండినవి, నాకూ అట్టివాళ్ళు లభించలేదు.

సాధు - నీవుమాత్రము నాకు చక్కగా నచ్చినావు.

దాసి - గట్టిగా మాటలాడకు. ఇక్కడో బికారి యున్నాడు, వాడిచెవిని మనమాటలు పడితే మనకిద్దరికీ పొసగడము కష్టము.

సాధు - నీకు రాధాప్రేమతత్త్వ ముపదేశించ వలె నని నా కోరిక.

దాసి - మంచిమాటే.

సాధు - సావధానముగా విను. ఈ సంసారసాగరము దాటవలెను.

దాసి - ఔను.

సాధు - దానికిముం దీవేశ్యావృత్తి మానవలెను, వెలయాలియై యుంట వెర్రికాదె? దాసి - నాసంగతి నీవెరుగవు-పురుషుని చూడగానే గుణము పోల్చగలను. దేవతార్చనము చేయక నీరైనా తాగను. నాయం దనుగ్రహించి నాయింటికి వచ్చినవానిని నాథునిగా భావించి పరపురుషుని కన్నెత్తిచూడను. ఈరీతిగా ఇరవైరెండేళ్ళూ ఒక్కరిపోషణమందే కాలక్షేపము చేసినాను.

సాధు - నాభావము నీకవగతము కాలేదు-నే నుంచు కోవడముమాట ఎత్తలేదు- ప్రేమవిషయము పల్కుతున్నాను.

దాసి - కావచ్చును. ఆడదానను గనుక విశదముగా చెప్పినకాని బోధపడదు.

సాధు - అట్లైతే - రెండుమాటలలో తెల్పుతాను. నేను నిన్ను రాధగా చూచుకొంటాను, నీవు నన్ను కృష్ణుని గా నెంచుకో. పిదప నీకిష్టమువచ్చినట్లు చేసినా పాపముండదు... రాధ వవుతావా?

దాసి - మీమాట నాకు తెలియలేదు.

సాధు - రాసరసమయివై నా రాధవు కా, నీకుప్రణయకోపము వచ్చుని, నీపాదములు పట్టి నే నలక తీర్చుతాను...నేను వేణుగానము చేసెదను, నీవు “ఏడీకృష్ణుడు? కృష్ణుడేడీ?” అని సొక్కిసొలసిసోలుతావు...తెలిసిందా?

దాసి - నీవు నన్ను పోషింపగల్గితే అన్ని ఆట లాడుతాను. కూటికీ గుడ్డకీ యిచ్చిన చాలును. పరుండడానికి పరుపక్కరలేదు, చాపైనాసరే-నగలుపెట్టినా మానినా ఏమీఅనను.

సాధు - నేను బ్రహ్మచారిని, సామంతుడను కాను. ఒకటిరెండు విద్యలు మాత్రమే ఎరుగుదును, భస్మాలు చేస్తాను, బంగారము చేయగలను.

దాసి - బంగారము చేయగలవూ?

సాధు - శ్రీగురుకటాక్షమున ఆవిద్య నేను నేర్చగలిగితిని, నీ కుపదేశిస్తాను.

దాసి - అబ్బో! అలాగైతే నాబోటివాళ్ళను పదిమందిని పోషించగలవు. (స్వ) నన్ను బుట్టలో వేయవలెనని చూస్తున్నాడు!

సాధు - ఆవిద్య నేర్చుకొన్నాను, ఇంతవరకూ ఎప్పుడూ చేయలేదు; గురువుగారు “బైరాగికి బంగారు మెందుక”ని నిషేధించినారు. ఆవిద్య ఇతరుల కుపదేశించుమనే గుర్వాజ్ఞ. నీవు నారాధవై తే నీకు నేర్పుతాను. సంవత్సరము నా చెప్పు చేతలలో ఉంటే సకలవిద్యలూ ఉపదేశిస్తాను.

దాసి - (స్వ) సన్యాసికి సొత్తక్కరలేదు. కాని సాని కావలెనట! వీడు టక్కరి లాగున్నాడు, ఇంటినుండి గెంటవలయును, లేకుంటే హాయిగా నిద్రపోనీయడు. (ప్ర) సరే, మీరు పొద్దుగుం కేసరికి రండి, నేను నిద్రపోవలెను. (బిచ్చగానితో) ఓరీ మొద్దా! నీవూ నడువు, నేను లోనికిపోవలెను, ఇద్దరూ దయచేయండి.

(గోడమీదనుండి బిల్వమంగళుడు దుముకును)

అయ్యోబాబో! దొంగర్రో! దొంగ! ఇల్లు దోపిడవును!

(లోపల, ఏమే, దాసీ, ఏమిటాగోల?)

రావమ్మా! దీపము తేవమ్మా! ఏదో మూల్గుతూన్నట్లుంది.

(దీపము పట్టుకొని చింతామణి వచ్చును)

చింతా - ఏమిటే? ఏ మాగోల?

దాసి - (బిల్వ॥ చూపి) చూడమ్మా-అయ్యగారు!

చింతా - మాడుముఖము మళ్ళీ వచ్చిందా? ఇక నన్ను కొరుక్కొని తింటాడు-అదేమి మూలుగుతున్నాడు?

దాసి - గోడమీదనుండి గెంతినారు, దెబ్బ తగిలింది, ఇరుకు పట్టిందేమో?

చింతా - నామెడ కురిపోసినాడు-నాకేమి దిక్కు దేవుడా?

బిల్వ - చింతామణీ-నీరు కొంచెము తే.

దాసి - బ్రతికియున్నా రమ్మా, భయము లేదు. జీవముంది.

చింతా - లేకుంటే నాప్రాణాలు తీయడ మేలాగా?

దాసి - ఇటురా, చేతులుపట్టుకొని తీసుకొని పోదాము.

చింతా - ముందు లేవనెత్తి కూర్చోపెట్టు.

బిల్వ - దాసీ, నీవు నన్ను ముట్టకు, చింతామణీ! కౌగిలిచ్చి నన్నెత్తు.

చింతా - ఆఁ. దాసీ, ఎత్తవే-లే లెమ్ము, నేను రావాలా?

దాసి - అయ్యా! నీకు బుద్ధి ఉందా? చింతా - ఓసి, నీచిన్నతనము కూల! సంగతిగ్రహించ లేకపోయినావు-సాయంత్ర మా మొద్దును బంపినాడు, నే నెవడినైనా సరసుని పెట్టుకొన్నానేమో స్వయముగా చూడవలెనని అర్థరాత్రికి తానే దయచేసినాడు.

బిల్వ - చింతామణీ, నిజముగా నిన్నుచూడ వచ్చినాను సుమా.

చింతా - (ముక్కు మూసుకొని) అబ్బా! ఈ దుర్గంధ మేమిటి? (ముగ్గురూ పోవుదురు)

బిచ్చు - చూచినావా? ఎంత మూర్ఖుడవో. సంతకి సన్నజాజులు తెస్తారు, కాని చవిటిమన్ను తెస్తారా? ఇంకా ఆలోచనెందుకు? బయటికి పద, లేకుంటే చీపురుదెబ్బలు తప్పవు. నేనూ వత్తునుకాని నాకింకా ఆశ పోలేదు. (దాసి వచ్చును)

దాసి - అబ్బే! అయ్యగారు ఒంటికేదో పూసుకొని రాలేదుకదా? ముక్కులో నరాలు కుళ్ళిపోతూన్నవి. శవము కంపు!

(చింతామణి వచ్చును)

చింతా - దాసీ, కుళ్ళిన మాంసమే! పురుగులు గులగులలాడుతూన్నవి. పక్కంతా పాడైంది. ఇల్లంతా పాడు కంపు - ఏలాగు పోతుందో?

సాధు - దాసీమణీ, నేను పోనా?

చింతా - ఈశవ మెవడు ? వీడినికూడా పంపినాడా? దాసి - ఇంకా ఉన్నావా? ఒకసారి చెప్పితే వినబడ లేదా?

సాధు - రే పొకసారి కంటపడుతావా?

దాసి - ఇప్పుడు దయచేయండి, రేపటిమాట ఆలోచింతాము. (సాధు పోవును)

బిచ్చ - ఏమమ్మో, యజమానురాలా, నేనుకూడా పోనా? నాకేమి యివ్వవా?

చింతా - ఆఁ కొంచెముండు - ఏమి తల ఆడిస్తూన్నావు? అతనివెంటా రాలేదు, నన్నుచూడ వచ్చినానంటున్నావా; ఈజీవచ్ఛవ మెందుకు వచ్చినాడు? - ఇంత గాలి వానలో ఏ రీదడ మేమి? శ్రాద్ధమూ లేదూ గీర్థమూ, లేదు. సర్వాబద్ధమే ! ఏటియొడ్డునే ఎక్కడీ దాగియుండెను - గోడ దాటడమేమి? గచ్చుగోడ నున్నగా ఉంది, దన్నూ లేదు దావూలేదు.

(బిల్వమంగళుడు వచ్చును)

బిల్వ - చింతామణీ, నీవు తాడు జారవిడువ లేదా?

చింతా - విన్నావా? దాసీ, ఎవరికోసమో గోడమీది నుండి తాడు జారవిడిచినా నట? చూచినావా గేలి?

బిల్వ - హాస్యము కాదు, నీతోడు - నిజముగానే తాడు పట్టుకొని ఎక్కినాను.

చింతా - దాసీ, నీవు నాకన్న పెద్దదానవు - నీయెదుటనే చెప్పుతూన్నాను, ఇట్టిమాట లింక పడలేను. ఒక రూపాయి యిమ్మంటే ఊరల్లా గోల! లేకుంటే మరిపింతలు. ఇల్లూ వాకిలీ తాకట్టు. నిచ్చెనవేసి గోడదాటి ఇంట్లో దూరడము! పైపెచ్చు మనస్సులో నాటే మాటలు!

బిల్వ - చింతామణీ-నిచ్చెనపై నే నెక్కలేదు, తాడు పట్టుకొనే ఎక్కినాను. నూరు రూపాయిలు జాగ్రత్తపెట్టు మని గుమస్తాతో చెప్పినాను, ఎల్లుండి యిస్తాను.

చింతా - ఏదీ, తాడు? చూపకుంటే చీపురు విరుగు తుంది.

బిల్వ - రా, చూపెదను.

చింతా - రా, దాసీ, చూచి వత్తాము. (పోవుదురు)

బిచ్చ - ఈనాడు నాగ్రస్థితి బాగులేదు, రాత్రి కూలి పోయింది, నిద్రే లాభము-నన్ను వీళ్లు సాక్ష్యము వేయలేదు, బతికినాను, న్యాయాధిపతే విచారణకర్త! ఆమెమాట నిజమే, ఈరాత్రివేళ నది దాటడ మేమిటి! అంతా గోల లాగుంది - ప్రేమ యిలాటిదే కాబోలు ! దూరాన ఉండి అంతా చూస్తాను.

రెండో రంగము

(గోడమీద పాము-బిల్వమంగళ, చింతామణి, దాసి, బిచ్చగాడు.)

బిల్వ - అదిగో చూడు, తాడు వేలాడుతూన్నది.

చింతా - ఏదీ? (గోడదగ్గరకు పోయి) అమ్మో! ఎంత పామో! కొండనా గేమో?

బిచ్చ - ఔనండో, సర్పము తల గోతిలోకి దూర్చిందంటే తోకపట్టి ఎంతలాగినా ఊడిరాదు. భయము వేయ లేదు కాబోలు! మంచి తాడే దొరికింది! (స్వ) ఇతడే దొంగైతే సప్తప్రాకారాలు దాటి సొత్తు కొనిపోవును కదా!

దాసి - వలపన్న నిట్టిది! ఇతడు నామనసుకి నచ్చినాడు, ఇతరులయం దిట్టిప్రేమ యుండునా? కొట్టు, చీపురుతో కొట్టుతానన్నవే!

చింతా - ఈ కాలసర్పమును పట్టుకొని గోడ దాటినావా? భయము లేకపోయిందా బాపనయ్యా? అదేమి ఎర్రబారి చూస్తున్నావు?

బిల్వ - చింతామణీ, నిన్నే చూస్తున్నాను.

చింతా - ఏమి టాచూచేది? నేనేమి కొత్తసానినా?

బిల్వ - నీయందమూ చందమూ.

చింతా - నది నెట్లు దాటగల్గినావు?

బిల్వ - ఈదగల్గుదునని నదిలో దుమికితిని. మధ్యకు వచ్చేసరికి తుపానురేగి ఊపిరి సలిపిందికాదు. ఒకదుంగ నా దరికి కొట్టుకొని వచ్చింది!

చింతా - ఈ కంపేలాగు వచ్చింది?

బిల్వ - అదేమో నాకు తెలియదు.

చింతా - తోక పట్టుకుంటే పాము కాటువేయలేదా?

బిల్వ - చింతామణీ-ఆత్మత్యాగము నీవెరుగవు-తెలిసి యుంటే ప్రాణ మతితుచ్ఛమనిపించును, పామునకూ, తాడుకీభేద ముండదు.

చింతా - నీకు మైమరుపు కలిగిందా? పిచ్చి పట్టిందా?

బిల్వ - నీకు ప్రేమమహత్వ మావంతైనా తెలియదు, కాని అతిసుందరివి! లోకమోహినివి!

చింతా - రెప్ప వాల్పక చూస్తున్నా వేమి?

బిల్వ - నామాట నిజమౌనో కాదో చూస్తూన్నాను. నాకు మతిలేదని నీ విదివరకే

గ్రహించియుండవలసినది. నీవు హాయిగా నిద్రపోతూ ఉంటే నేను నీముఖమే చూస్తూ ఉంటాను. నీ వూపిరి విడిచేటప్పుడు దశదిశలూ నాకు శూన్యములై తోచును. నీవు కంట నీరు పెట్టితే నాగుండెలో శూలముగుచ్చిన ట్లుండును. ఇది నీవెరుగవా? నాకు పిచ్చి పట్ట కేమి? నాసర్వస్వమూ ఋణగ్రస్త మయింది, అది నేను లెక్క చేయలేదు. నిందమాత్రమే నా కాభరణ మయింది. నామాటలన్నీ నిజమని ఇప్పుడైనా తెలిసిందా? (పామును చూచి) నాకు మతి లేదనడానికి కిదే దృష్టాంతము. నేను వెర్రివాడనే కాని, చింతామణీ, నీవు అసమానసౌందర్యఖనివి! నిరుపమాన రూప సుందరివి!

చింతా - సరిపోయింది-ఏమంటివి?

బిల్వ - నీ వప్రతిమ మనోహరిణివి. లేకున్న ఇన్ని దినాలు నిన్ను పూజింతునా! నీవు దేవివా, రాక్షసివా అని సంశయిస్తూన్నాను. దేవివైతే నామనోవ్యథ నెరుగగల్గుదువు. నీవు రాక్షసివే, కాని కమనీయగాత్రపు, కాంచనమూర్తివి.

చింతా - దుంగపై ఈదినా నంటివే, ఏదీ దానిని చూపు.

బిల్వ - ఇంకా అపనమ్మకమే! రా, పోదాము.

మూడో రంగము

(నదీకూలము-శవము పడియుండును, బిల్వ, చింతా, దాసియూ వత్తురు.)

(బాటసారులు పాడుతూ పోవుదురు)

మాయరా-జన్మము-మాయరా-పరికించిచూడగ ||మా||
మాయరా కాంచనము దాపిన-కాయ మిది క్షణభంగురంబని
హేయమని-సర్వభోగంబుల-రోయుటే భద్రమని తెలియర||మా
కాలచక్రము నిల్వబోదుర - కాంచబోవు గతించు నిముసము
కాంతలను కనకంబువీడుము-కావు ముక్తికిసాధనములవి||మా||
సారము లేనట్టి సం-సారమనుచీకటిని నీకెట
దారితోచదు తెన్నుదోచదు-వారిజాక్షునిగొల్వకుండిన||మా||
వార కాంతల మోహవిభ్రమ-వాగురులలో చిక్కబోకుము
వారిహృదయముప్రేమశూన్యము-వారిమాటలుబూటకము లే||

బిల్వ - నిజము-సర్వమూ మాయ! ఈవిపులబ్రహ్మాండ మందు “నాది” అనదగిన దేదీ కానరాదు. ఎవర్తెకోసము నదిలో నర్ధరాత్రి ఉరికితినో అదే నాదికాదు! ఎక్కడైనా ఏదేనా “నాది” అనదగింది ఉన్న దేమో చూస్తాను.

చింతా - ఓహో! ఏమి యీ నదీకోలాహలము! సముద్రములాగు ఓరు పెట్టుతూన్నది, దేశమంతా ముంచే లాగుంది!...ఇందులో ఉరికినావా?...ఏమి తెగువ!...ఏదీ దుంగ? ఎక్కడ పెట్టినావు?

బిల్వ - అదిగో! (శవము చూపును)

చింతా - ఇదా? అబ్బే! కుళ్ళిన శవము!...నీమాటలన్నీ నిజము, నాకు నమ్మకము

పుట్టింది...నీకు తప్పకుండా మతిపోయింది! రోత లేకపోయింది! సిగ్గూలేదు, లగ్గూలేదు; బిడియములేదు, భీతిలేదు-తా డనుకొని తాచుపాము పట్టుకొన్నావు, కర్రయని శవము కౌగలించినావు!... నే నిదివరలో ఒకమాట విన్నాను, నేటి కది నిజమయింది... నీచిత్తము వేశ్యనగు నామీద లగ్నముచేయక హరిపాదపద్మములందు ఏకలక్ష్యముగా లగ్నము చేసితివా, అది సార్థకమైయుండును. ని న్నేమందును? అర్ధనిశీథమున ఘోరమైనతుపానులో నిండునదిలో దుమికి, శవముపై ఈదుకొని వచ్చినావు! ఇది వినగానే ఒళ్ళు గగురుపొడుస్తూన్నది. ఇంతేకాక పాము పట్టుకొని గోడ దాటినావు! ఇదంతా భ్రమ అనుకొన్నాను. ఇదే భ్రమ ఐతే ఇక ప్రమ ఎటువంటిది? ఏమి ధైర్యము! ఏమి తెగువ! ... నీచిత్తవృత్తి చూస్తే నాకేమీ పాలుపోలేదు.

బిల్వ - ఇంతే!

పురుషశరీరంబు - బుద్బుదము చూడ
నీటను పెరుగును-నీటనే కుళ్లు
కుక్కలు నక్కలూ-కొరికి పీకెడును,
అనలానభస్మమై-యనిలాన నెగయు,
ఇదె నాతి, దానికి-నీగతియె యబ్బు;
సర్వసృష్టియు జూడ క్షణభంగురంబు.
అక్కటా! ఎవరికై ప్రాణంబు లిడుచుంటి నేనె
వ్వరికినై యీశవ-పరిరంభణంబు?
కౌగిలించితి బిగ్గ-గాలి నే నయ్యయొ
ఇది యుషయా? లేక ఇది ఛాయయేమొ?
మిథ్య సమస్తంబు! మిథ్యయే! మిథ్య!
నిబిడాంధకారంబు నీక్షించుచుంటి.
ఎవరివాడను నేను? ఎయ్యది నాది?
ఇట్టి తాపము సైప-నేల నేనిట్లు?
ఛాయామహావాయు-సౌధ సౌధముల
తోచక నేనిట్లు-తోవ దొక్కితిని.
ఎవడొకో నావాడు? ఎయ్యది నాది?
కానరా వదియేల? కడగి యెవరైన
ఆర్చిన నాజ్వాల-నసువు లర్పింతు.
హేయంబు సంసార-మిది చివుకుకర్ర!
అనుకొనుటకు ప్రేమ-కాధారమేది?
ఏడ ప్రేమమహాబ్ధి-ఏడ దోచదుగ;
ప్రాణప్రవాహిని-పడుచోటు గాన.
బుట్టినదాదియూ-పొడగాంచనైతి
నాత్మీయమనదగు-నర్థ మొక్కటియు.
ఏడబోవుదు నేను? నెయ్యెడ గాంతు?
గాఢాంధకారంబు-గనరాదు దారి
ఛవిజూపు నెవ్వాడు-ఛాయ విరియగను
ఆత్మీయుడగువాని-నరయ బోవుదును
లోకమంతా తిరిగి-కేక వేయుచును.

(పిచ్చిది పాడుతూ వచ్చును)

(తోడిరాగము..."పట్టువిడువబోడు" వరుస)

పట్టువిడిచిపోడు-నా చెయి ||ప||
ఎట్టులనేగిన నావెన్క నె పడు
కొట్టితిట్టినను, కొందలమొందడు ||ప||
సంతసమొంద నే-చింతనుతొలగును,
చింతించిన నే - చింతనుగూలును;
ఎంతయాదరము కలదొకొయనిపరీ-
క్షింతును నాదగురత్న మల్లదిగో ||ప||
సత్యాసత్యములను బోధించు,
నిత్యానిత్యములను చూపించు;
అత్యాదరముననెదప్రేమించు,
భృత్యకోటికిని ముక్తినొసంగును ||ప||

చింతా - ఆహా! ఏమి మధురగానము ! బిల్వ - నావా రెవ్వరూ లేరా? ఉన్నారు, లేకేమి? అంధకారమున నరయలేకున్నాను. ఉన్నారు, నాదగ్గరే ఉన్నారు. లేకుంటే, దుర్వారతరంగిణీమధ్యమున శవమును జారవిడిచిన దెవరు? క్ష్వేళవహ్నియైన కుండలి కరవకుండా నన్ను కాచినవా రెవరు? - నావారు లేరని అన్నవా రెవరు? ఇపుడు నాతో ఆత్మీయుడను అని చెప్పినవా రెవరు? ... నీ వెవడవు? నీరూపమెట్టిది? నీ వతిసుందరమూర్తివి ! ఒక్కసారి కంటపడవా? పోనీ ఎక్కడ నుందువో చెప్పు... నా ప్రాణాలు పోతూన్నవి... నాదగ్గరనే ఉన్నావు; నే నంధుడను కావున కాంచలేకున్నాను. నాకళ్ళు విప్పేవా రేరీ? ...నే నెక్కడికి పోవుదును?.. (పోవును)

చింతా - ఎక్కడికో పోతూన్నాడు-విరాగి అయ్యెనా ఏమి? అతనివారు లేనప్పుడు నావారు మాత్ర మున్నారా? చూస్తాను. (పోవును)

దాసి - చిత్రముగా ఉంది వీళ్ళచర్య... (పోవును)

బిల్వమంగళ

మూడో అంకము

మొదటి రంగము - రాదారి.

(సోమగిరి బిల్వమంగళుడూ వత్తురు)

సోమ - నీవు విదేశీయునివలె కనిపిస్తూన్నావు, త్యాగివలె నున్నావు; నీ కాటంకము లేకుంటే నేటిరాత్రి నావెంట వచ్చి నున్న కృతార్థుని చేయుము.

బిల్వ - అయ్యా, నావా రెవరో చూపగలవా? పోనీ చెప్పగలవా? నా కెక్కడా అట్టివాళ్లు కనబడలేదు.

సోమ - నీవు ప్రేమోన్మాదివగు మహానుభావుడవు. ఇదే నమస్కారము.

బిల్వ - మీరెవరో నే నెరుగను-నే నొక హీన లంపటుడను. నాకు మీరు నమస్కరించరాదు. నేనే నమస్కరిస్తూన్నాను.

చూడనాహృదయంబు - శూన్యగేహంబు
        ఎవ్వడు నావాడో - యిందు రావచ్చు,
తిమిరపూరము నాదు - దేహపంజరము
        ఉండజాలదు ప్రాణ - మురుభీతికలన
అయ్యయో! భంగంబు - నందె నాయాశ
        మరుభూమిమధ్యాన - మనియుండు నేను.
ఎవడను? నేనిట - కేలవచ్చితిని?
        ఛీ! ఏల నీయుదాసీనత గల్గె?
ఏది మేలొనగూర్చు - నీప్రాణములకు?
        ఏదియోప్రేమాబ్ధి - యెచటుండునదియొ?
కోరుచుందునుప్రేమ - కొమరొప్పుజూప
        ధన్యాత్మ చెప్పవే - ధన్యుండనౌదు.

సోమ - అయ్యా? నీవు ధన్యుడవే. ప్రేమమయియైన రాధ నిన్ను ప్రేమపూర్ణునిగా చేసింది. నీకు భగవంతుని యెడ ప్రేమ కుదిరింది.

బిల్వ - అయ్యా! మిమ్ము గురువుగా భావిస్తాను. ప్రేమమయియైన రాధ యంటిరి, ఆమె యెక్కడ నుంది?

సోమ - నేను గురువునా? శ్రీకృష్ణు డొక్కడే అందరికీ గురువు. ఇంకొకరు కారు.

బిల్వ - రాధ ఎవతెయో చెప్పవా?

సోమ - రాధాకృష్ణమూర్తులు నా కగుపడుతూన్నవి. అవే చూడు...ప్రేమ ఎంత గబీరమో ఎవ్వ డెరుగును? నీ వామూర్తి ద్వయమును గాంచదలచుకుంటే వాటిని ధ్యానించు-ఆమర్మము గాంచగలవేమో చూడు.

బిల్వ - (ధ్యానించి) ఆహా! సత్యమే. ఇన్నాళ్ళూ నాకగుపడలేదు. ఆహా! ఏమి సుందరమూర్తియుగము ! ఈ బొమ్మలు తథ్యమేనా? రాధాకృష్ణులను మనము గాంచగలమా?

సోమ - దైవకృప లేకుంటే దర్శనము కాదు.

బిల్వ - కృష్ణు డెక్క డుండును?

సోమ - పిలిచి చూడు-అతడే చెప్పును.

బిల్వ - అయ్యా! మీ రెవరు? మృతప్రాయమైన నాహృదయమున ఆశాప్రసార మొదవజేసినారు. గురుదేవా! మీచరణదాసునిగా నన్నునుగ్రహించండి.

సోమ - అట్లనవద్దు. మీకు శ్రీకృష్ణు డాశ్రయ మిచ్చెను! రండి -నావాంఛాఫలసిద్ధి యొనర్చండి.

బిల్వ - మీరొకరు లభించినారు గనుక మిమ్ము విడువజాలను, మీయాన జవదాటను. దగ్ధమవుతూన్న నా హృదయమున ఆశాంకూరము నాటినారు. ఆ లత ఫలించడానికి మీకృపయే జీవనము, రండి పోదాము.. (పోవుదురు)

రెండో రంగము

(చింతామణి యింటిదగ్గర)

దాసి - అమ్మా, నీ వతని నిజముగా వలచినావు. ఆమాట నేనంటే "నన్ను తిట్టుతూన్నావు" అని అంటావు. అన్నము ముట్టవు, పాన మడుగవు. రేయుంబగ ళ్ళదే చింత! నేడు వెళ్ళినవాడు రేపు రాకుండునా? కోపగించి ఎక్కడికి పోగలడు? పదిరోజులు చూడు, పరుగెత్తి వచ్చును. లేకుంటే మరిపదిరోజులు-కాకుంటే ఒక నెల -

చింతా - ఆత డిక రాడే, నేను బాగా ఎరుగుదును. నాకంట పడక యిన్నా ళ్లున్నాడు! నన్ను వంచించినాడు. ఇది నిజము.

దాసి - పోనీ, నీవు క్రమక్రమముగా చిక్కిపోతూన్నావు, బెంగచేత కాబోలు? ఊళ్ళో నొకసంపన్నుడు నాకొరకెన్నోసార్లు వచ్చినాడట ! నే నాతని లెక్కచేయలేదు. అతడు

రెండుమేడలను వ్రాసియిచ్చునట!

చింతా - అయ్యో ! నాకోస మాతడు సర్వమూ చెరచుకొన్నాడే! ఇప్పుడు దేశమును కూడా విడిచినా డేమో? ఆతని ఆత్మసంయమము నీ వే మెరుగుదువు?

దాసి - ఇంకా యిల్లుంది, వాకిలుంది. దేశమును త్యజిస్తాడా? పురుషుల స్వభావము నీవెరుగన ట్లుంది.

చింతా - కోపమే అయితే ఇంటివద్దనేనా ఉండును... అక్కడలేడు-మనుష్యులు విరాగు లవుతా రంటారు. ఆత డాలాగయ్యెనేమో?

దాసి - అట్టివాడు విరాగి కావడ మేలాగు? ఇటువంటివారిని చాలామందిని నేను చూచినాను. సన్యాస మేమి సామాన్య మనుకొంటివా? ఈసుద్దులు నావద్ద కట్టిపెట్టు.

చింతా - నేటికి నాకళ్ళు విడ్డవి. వలపన్న వట్టి భ్రాంతి అని లోగడ తలుస్తూ ఉంటిని, కాని ఇప్పుడు నిజము తేలింది. వలపు నిజమే! ఒక్కనాడేనా అతనితో మంచిమాట ఆడినానా? ఆతడు పిలువగానే కోపమువచ్చి తలుపువేసి పడక గదిలో పరుంటిని. రాత్రి అంతా ఆతడు మేడపై నుండెను. నాకు నిద్రాభంగ మవుతుందనే భయముచేత రాత్రి ఒకమారేనా నన్ను పిలువలేదు... నాకంటినుండి రెండు నీటి చుక్కలు జారితే అతడు బాష్పవృష్టి కలిగించేవాడు! అతడు నన్ను బతిమాలినకొద్దీ బెట్టుచేసి కాలితో తన్నుతూంటిని.. దానికి తగినశాస్తి నా కిప్పు డయింది.

దాసి - ఈప్రపంచములో ఎవరికి వారేకాని ఒకరి కొకరు కారు. ఆకలిబాధ భరించ నలవికాదు! కోటివేషాలూ కూటికొరకే! పురుషులు అద్దాలవంటివారు, మనము నవ్వితే వాళ్లూ నవ్వుతారు. మనమేడిస్తే వాళ్ళూ ఏడుస్తారు ! పాడుపొట్టకోసము పరులను ఆశ్రయించాలి. చేరువ కొచ్చిన వారిని చేత చిక్కించుకోవలెను.

చింతా - అట్లుచేర్చినవారు మనవారు కావద్దా అప్పుడే సుఖము చేకూరుతుంది. నాకు నచ్చినవాళ్ళందరినీ అరచేతిలో నుంచుకొన్నాను. సుఖపడవలెనని నా నుదుట వ్రాస్తే అట్లే ఉండి యుందును. ఇక నట్టివాడు సమకూరడు. రాణినై ఉండవలసిన దానను రట్టుపా లైనాను, వేశ్యనై వెగటుపుట్టించినాను. ఇంక నన్నట్లు మన్నించువా రుండరు.

దాసి - ఎవరూ లేరనకు. అందరికీ ఆహరియే గతి-పరితాప పడకు.

చింతా - ఆ పరమాత్మ నావంటి నిర్భాగ్యురాలిపై కృపవహించునా? అతడు దయానిధి అనీ ప్రేమసముద్రుడనీ ప్రతీతి, నేను ప్రేమరహితనైన వేశ్యను. నే నెవరినీ ప్రేమించక పోవుటచేత ఒకవేళ నన్నాతడు దయతో చూచినా అది నేను గ్రహించలేను. నాహృదయము ప్రేమశూన్యము...చూడు... నేను మునుపటిలా గున్నానా?... కాలినబొగ్గులాగు కనబడ లేదా? నాకోర్కెలన్నీ నీట కలిసినవి-ఎందరినో మోసగించినాను, అందుకు ప్రతీకార ముండదా? ఇప్పుడు నావంతు వచ్చింది!.. కాని బిల్వమంగళుని నేను వంచించినట్లు నన్నాతడు వంచించలేదు. అతడు నేనే సర్వమని భావిస్తూంటే నే నాతని పాలిటికి కాలసర్ప మైనాను. అతడు ప్రేమార్ద్రహృదయు డవడముచేత భగవత్కృపాపాత్రుడు కాగల్గెను; నా హృదయమో శుష్కమరుభూమి... ఇందు ప్రేమాసారము కల్గబోదు!

దాసి - ఆ! పుట్టి మున్గిం దంటూన్నావు! ఒకడుపోతే ఇంకొకడు, విటులకోసము వెతకనక్కరలేదు. నీవే ఆలోచించుకో.

చింతా - సరే కాని పిచ్చిదాని వృత్తంత మేమైనా తెలిసిందా?

దాసి - తెలియ కేమి? అది కలయింటిబిడ్డ, తల్లిదండ్రులుగానీ ఇతరబంధువులుగానీ లేరు. యోగ్యునకే యిచ్చి పెళ్ళిజేసినారు. అల్పకాలముననే పాప మతడు మృతుడయ్యెను, అప్పటినుండీ ఈ మెకు పిచ్చియెత్తింది.

చింతా - ఈ కథ నీ కేలాగు తెలిసింది?

దాసి - నాకు తెలియదా? మావీధిలోనే దానియిల్లు. ఎప్పుడూ అక్కడే తిరుగుతూంటుంది. పడుచువారి కంటపడితే బాధపెట్టుతూంటారు. ఇదిగో, యిక్కడికే వస్తూన్నది.

చింతా - ఈమె సాధారణపు పిచ్చిదికాదు. పరమాత్మునిచేత వంచింపబడి నాలాగేయింటినుండి వెడలగొట్టబడ్డది.

(పిచ్చిది వచ్చును)

పిచ్చి - పరమాత్మునికి నాపై దయలేదని యెంచుతూన్నారా? ఆతని కందరిపైనీ కృపయున్నది. ఏమో నాయెడ మాత్ర మింకా దయరాలేదు. నన్ను మరచినాడేమో? ఎప్పటికైనా ఉద్ధరించితీరును.

చింతా - అమ్మా! నీ వెవతెవు? సాక్షాజ్జగదంబవా?

పిచ్చి - ఔనమ్మా, ఆ యభాగ్యురాలను నేనే. అంతటా నీకామెయే కనబడుతూన్నదా? ... మాటాడ కూరు కో!..సిగ్గుచేటు...(నోరు నొక్కుకొనును)

చింతా - నీమాటలు విన్న నాఒళ్ళంతా కంపము చెందుతూంది. నీ వెవతె వమ్మా?

పిచ్చి - నేను వెర్రివాళ్ళ పిల్లను-నీకూతురిని-నీవే నా వెర్రితల్లివి-నేనొక వెర్రితల్లిని.

చింతా -

పాషాణహృదయమా-పల్లటిలెదేల?
        అన్యులకథలకు నడఅవీ వెపుడు
వంచనపాలైతివా? మానసంబ!
        వేశ్యవు-నీ వేల వేషభూషలను
మరచి ధరించితో మురికివస్త్రంబు?
        వేడుకపుట్టెనా వెంగలివి కాగ?
క్రించుదనమున కిట్లు-వంచింపబడితొ?
        ఎవ డీసడించె నన్నిట్టులు తుదిని?
కాయమమ్మితి తుచ్ఛ-కాంచనము చేర్ప
        ధనమునార్జించి తేధన్యులకొరకు?
ప్రాణమర్పించవు-పరుల కెన్నడును
        కొత్తధర్మము దీని చిత్తమున నిల్పు.
అన్యు లెక్కడనైన-యాప్తు లయ్యెదరా?
        నమ్ముము దీనిని న్యాయ మియ్యదియె.

కడచినదివసము-ల్గానంగరావు
వెలుగుపోకుండగనె-వెతకుకొనవలెను.

అమ్మా, నీవు వెర్రితల్లివా?

పిచ్చి - అవును-నాకు జాల మవుతూంది-సెలవిమ్ము పోతాను.

చింతా - నీవు నాకూతురి నంటివే? ఉండు నానగలు నీకిస్తాను.

పిచ్చి - తే-నాకు నగలన్నీ పెట్టవూ?

చింతా - (ఇయ్య బోవును-పిచ్చిది పారిపోవును)

దాసి - పారిపోయింది!

చింతా - పోనిమ్ము-మన మింటికి పోదాము రా - (పోవును)

దాసి - ఈమెకుకూడా పిచ్చి పట్టినట్లుంది.

(సాధువు వచ్చును)

సాధు - దాసీమణీ!

దాసి - ఏమంటావు? నాకు తల నొస్తూన్నది.

సాధు - ప్రేమోదంతము వినడానికిది సమయమా?

దాసి - సొమ్ము తెస్తే సొద వింటాను.

సాధు - అది లేదు, శుద్ధ విష్ణుప్రేమయే-గళమందు వనమాల -

దాసి - ఆగాగు-(స్వ)వీడికి చిన్న పని కల్పిస్తాను. - నాయజమానురాలికి మతిపోయింది-కనబడ్డవారి కందరికీ కాసులిస్తూన్నది. వీడిమూలాన ఏమైనా రాబట్టెదను. సన్యాసులను చాలాసత్కరిస్తుంది. (ప్రకా) నీకృష్ణప్రేమను చింతామణి కుపదేశించకూడదా?

సాధు - ఉపదేశించగలను, కాని నీ కుపదేశించవలెనని నాకోర్కె.

దాసి - అదినేనెరుగుదును. చింతామణిని చేరపొమ్ము. ఈవేషముతో కాదు, పిచ్చివాని వేషము వెయ్యవలెను - నా యజమాని వృత్తాంతము నీవెరిగినదే-కావలసిన సన్నాహము సన్నాహము కావించెదను. ఆదాయములో ఎనిమిదోవాటా నీ వుంచుకో, తక్కినది నాది.

సాధు - నీమాటేకానీ-తరువాత నీకు ప్రేమ ఉపదేశిస్తాను. అప్పు డంతా నీదే!

దాసి - ఇం కేమైనా చెప్పవలసిం దుందా?

సాధు - లేదు.

దాసి - నీవార్జించిందంతా నాకిస్తావా?

సాధు - సొమ్మేనా? నాప్రాణాలే నీవి.

దాసి - నే నొకదగ్గర నుంటాను, నీ వింకోచోటుండు. నీ యింట్లోకుండలుతప్ప ఇంకేమీ ఉండరాదు, నీబట్టలపెట్టె నాయింట్లో నుండనీ; నీకూ నాకూ పొసగకుంటే కట్టుగుడ్డలతో నీవు బయటికి పోవలెను, నా వద్ద నీకు దాపరిక ముండరాదు.

సాధు - ఆలాగేకానీ.

దాసి - సాయంత్రము నీవువస్తే చింతామణిద్రవ్యము సేకరించే మార్గము చెపుతాను- చింకిగుడ్డలతో పిచ్చివాని లాగు రా- (లోపలనుండి "దాసీ" అనిపిలువు) ఇదిగో వస్తూ న్నాను. నాకు పనిఉన్నది. సాయంత్రము తప్పక రా (పోవును)

(బిచ్చగాడు వచ్చును)

బిచ్చ - ఏమయింది?

సాధు - అవుట కేముంది? సాయంత్రము రావలెను.

బిచ్చ - ఏమన్నది?

సాధు - నీవుచెప్పినట్లు రొక్కము పట్టుకొని రమ్మంది.

బిచ్చ - సరిసరి-ఇక సాయంత్రము రావడ మెందుకు?

సాధు - ఇంకోసారి యత్నించి చూస్తాను.

బిచ్చ - ఆఁ. నాదగ్గర దాచుతూన్నావు, సరిగా చెప్పలేదు. నేను చూస్తున్నాను చాలాసేపు గుసగుసలాడి నారే?

సాధు - ఇంకేమీ లేదు, ముడిమా టంతే! నావెంట వస్తే నీకూ తెలిసియుండును. పోదాము రా.

బిచ్చ - తెలిసింది-ఏదో వంకపెట్టి నాకళ్ళలో దుమ్ము కొట్టవలెనని నీయుహా! నేను లేకపోవడము నీకు మంచిదేగా? సరే-నడువు, నావం తెగవేయడానికే ఈయె త్తెత్తినావు.

సాధు - నే నాలాటివాడిని కాను.. ఈ సాయంత్రము నీ కగుపడను-ఎక్కడికో ఎందుకో పోతాను... (పోవును)

బిచ్చ - మంచిది-వీనివెంట యుందును.

(పిచ్చిది వచ్చును)

పిచ్చిదాని కీనగ లెక్కడివి?..ఇవి చింతామణి నగలులా గున్నవి. తెలివిమాలిన దీనికి నగలెందుకో? పిచ్చి - నీవేనా నవనీతచోరుడవైన గోపాలుడవు? (నగచూపి) ఇవి నీకు కావలెనా?...వీటితో ఆడుకో హాయిగా! (కొన్నిచ్చును.)

బిచ్చ - ఇది సి-ఐ-డి లోది కాదు గదా?..ఎవరి కంటాపడలేదు-వీటితో నే నాశ్రమము

నిర్మించుకో వచ్చును.

మూడో రంగము

(సోమగిరి శిష్యుడున్నూ వత్తురు)

సోమ - నేడే గోకులబృందావనానికి పోదాము.

శిష్యు - మీరు చూడదలచిన మహాపురుషు డేడి స్వామీ?

సోమ - నే నతని దర్శించినాను-నీవు చూడలేదా?

శిష్యు - నా కాభాగ్యమబ్బలేదు.

సోమ - బిల్వమంగళుని నీవు చూడనే లేదా?

శిష్యు - ఏమీ! ఒక లంపటుని చూడడానికా మీరింత దూరము వచ్చినారు! వేశ్యమూలాన నతడు విరాగి అయినాడు-ఈదశ ఎన్నా ళ్ళుండునో తెలియదు.

సోమ -

కాంతయుకనకము గన నొకమాయయె,
ఇటునటు లీడ్చెడు నీ జీవంబుల;
విషమబంధముల-విడివడిజాలక
మోహముగ్ధు లిల-మూల్గుతునుందురు.
కనకకామినులకాంక్ష బోవిడిచి
నిరంజనుండై నెగడెడు మనుజుని
సకలదిశాసంచారము చేసియు
నెరిగింపుము నీ వెక్కడ గననగు.
కామరహితమగు ప్రేమగన్పరచి
వేశ్యనుగొలువగ వెంగలియౌనా?
ఆశాశూన్యుడు స్వార్థవిహీనుడు
బిల్వమంగళుడు విజ్ఞుడు కాడె?
అర్థంబు కామంబు నరయ నిష్ఫలము -
క్షుద్రంబులగు నివిచొచ్చిన మనసు
ఆయతంబగుప్రేమ కాధారమౌనా?
ప్రేమమత్తుండగు ప్రేయసుం డెపుడు
చిత్తంబు నీశ్వరాయత్తంబు చేసి
సంసారజలధిని సంచరించెడును.
నిస్సంగతత్వంబు నిష్ఠురనిష్ఠ
వావిరియగు వెర్రి వైరాగ్యమెపుడు
ఏకత్వమునుబొందు నీశుతత్వమున.
శిష్యు - సంశయచ్ఛేదంబు నరగచేయగను
కృపచూపి చెప్పు డీకృపణు డీతండు
ఎట్లు మహాత్ముడై నెగడుచున్నాడు?

కామార్థములవీడి ఘను లెల్లయెడల
సన్యాసులై జోక సంచరించెదరు,
గౌరవింపరువారి గాని మీ రితని
పెద్దజేయుట చూడ పెరిగె నుత్కంఠ.

సోమ -

ఎరుగవు వత్స నీ వెరుగనేలేవు
ఆశ్చర్యజనకమౌ నా మాయలీల-
ధనముకై కొందరు ధరియింత్రు జడలు,
కొందరు తిరుగను కులటలవెంట;
సన్యాసివేషంబు చాన గికురించు
జడలపొడవునబట్టి జరుగు గౌరవము.
అష్టసిద్ధుల నెవ్వ డాసించు నేడు?
నిర్హేతుకపుభక్తి నెరయు విరళముగ.
ఆకతాయ యటంచు ననబోకు మతని
ప్రాణమర్పించె నీశ్వరపాదములకు.
మానంబు దు:ఖ మవమానంబు సుఖము
వీడి గాంచునతండు వెన్నునిపదము,
వ్రజకిశోరునియందు వరలు నాప్రేమ
అన్యసామాన్యమా అరసిచూడంగ?
కౌగలించెను శవము కాంతకై యతడు,
కోడెత్రాచును బట్టి గోడ లంఘించె!
చేయజాలడు దేని శ్రీరమణికొరకు?
చిన్నికృష్ణునియందె చిత్తమున్నిలిపు.

శిష్యు - గురువర్యా! అతనిచరిత మంతా అగమ్య గోచరము, సాధుజనదర్శనాభిలాషచేత మీరు వారణాసి విడుచునప్పటికి ఇతడు వేశ్యాలంపటుడే! దానిచేత తిరస్కరింపబడి వైరాగ్య మవలంబించి ఎంతో కాల మింకాకాలేదు. ఈత డెంతకాల మిట్లుండునో సెలవియ్యగలరా మీరు?

సోమ -

భావి గోచరమవునె భావింప మనకు?
సర్వశక్తుడొకండె ♦ సర్వజ్ఞు డగును.
ప్రాణికోటి కపూర్వ ♦ బంధంబు చెలగును
నిఖిలేశ్వరుని ♦ దివ్యనీమమునను;
సరకుచేయక దాటి ♦ సంద్రంబులన్నియు
ప్రతిప్రాణియును తన ♦ బంధు నరయు
సంధానమొనరించు ♦ సర్వశక్తుడుతాను,
ఇంద్రియంబుల కెల్ల ♦ నిది గోచరంబు;
మతము, యుక్తియు, నభి ♦ మానంబు మొదలు
భావప్రపంచంబు ♦ భ్రాంతమగు నిందు;
సుఖము మిథ్యనె యెపుడు ♦ సూచించుచుండు,
దు:ఖమగ్నున కెందు ♦ దోచు సత్యంబు

బందుగులెవరొకో ♦ పరులెవరొక్కొ;
ఈశునికృపచేత ♦ నెరిగితినినేను.
స్వార్థశూన్యప్రాణి ♦ పల్కుసత్యంబని
పలుమారునామది ♦ ప్రత్యయము కుదిరె
వంగదేశపుసాధు ♦ సంగతిమహిమ.
వంగదేశపుసాధు ♦ సాంగత్యగరిమ
భరతఖండముదివ్య ♦ భావిసౌఖ్యంబు, పరలోకసుఖము
ననుభవించునుచూపె ♦ అచిరకాలమున;
తథ్యమో మిథ్యయో ♦ దాని నారయము.

శిష్య. -

అతనిగురువులు మీర ♦ లతడు శిష్యుండు
శిష్యుని తా పెద్ద ♦ చేయునే గురువు?

సోమ -

ఎవ్వాడు గురు విల ♦ నెవ్వడుశిష్య
డాశివుడు కేశవుడు ♦ నన్యోన్యగురువులు,
నన్యోన్యమును శిష్య ♦ లగుదురు కుర్ర!

శిష్య -

సరిపోయె గురుశిష్య ♦ సాంప్రదాయంబు!

సోమ -

సంసారమున పొడము ♦ సందేహచయము;
ఇంద్రియము లనజాల ♦ విదమిత్థమనుచు;
ఒనర్చి గొప్పతర్కము ల్మహోర్వి తార్కికోత్తముల్
అహో మహేశు జేతురే స దానుమానసిద్ధునిన్
తెగించి లేడు దేవుడే అనే! కుతర్కవాదికీ
ప్రమాణ జాల మెట్లు కల్ల ప్రత్యంబు జేసెడున్.
సందేహతిమిరంబు ♦ జనియించునేని,
తరుగనిపాతర ♦ తర్కవాదంబు.
జ్ఞానసాధకు డీశు ♦ గానగా లేడు
ఈశలుబ్ధుడెవాని ♦ నెరుగంగజాలు;
వ్యాకులంబైనట్టి ♦ భక్తునిహృదయ
మెరుగంగజాలునా ♦ యీశునిక్కువము.
సదయుడైభక్తునకు ♦ సర్వేశ్వరుండె
ఒందగోరినరత్న ♦ మొడివడచేయు.
ఆకస్మికంబుగా ♦ నరుదెంచిగురువు
ఉపదేశమొనరింప ♦ నూడు సందియము.
చిత్తనైర్మల్యమున ♦ చిగురొత్తు నాశ
ఈశునివాక్యమని ♦ యెన్ని నిమిత్త
గురువును మన్నించు ♦ సురుభక్తితోడ-

ప్రత్యయంబున పొడము ♦ ప్రాణికి లాభ
మీశ్వరుడే కర్త ♦ యెందునకైన,
మానవుండు నిమిత్త ♦ మాత్రుడుసుమ్ము.
విశ్వాసముదయించు ♦ విశ్వేశుకృపను.
వాగ్రూపమునబ్రహ్మ ♦ పరలుచున్నాడు,
దానినెరిగినవాడె ♦ తత్వజ్ఞుడగును.
బిల్వమంగళుడట్టి ♦ విజ్ఞుండుగాన
నతడు గురువగు నాకు ♦ నతనిశిష్యుడను
ప్రేయసుడాత డే ♦ ప్రేమహీనుండ
ఎప్పుడుపొడమునో ♦ ప్రేమ నామదిని?
వత్సపోవుదమింక ♦ వానివెదకుచును...(పోదురు)

(బిల్వమంగళుడు వచ్చును)

బిల్వ - చిత్తమా, తత్తరపడకు స్థిరముగా నుండు.. నీచపలత్వము విడువవా? పొమ్మెంతదూరము పోదువో... జిహ్వా! నీవు హరిభజన మొనర్చుతూండు. (కళ్లుమూయును)

(అహల్యా, దాసియువత్తురు)

దాసి - అమ్మా! ఇత డొక ఉచ్ఛిష్టభోజ.

అహ - ఆలాగనకు. సాధువులా గున్నాడే-చూడు-జపము చేస్తున్నాడు.

దాసి - ఈతని కున్మాద మమ్మా! చూపుతా నుండు. ఓరి పిచ్చివాడా! అన్నము తింటావా?

బిల్వ - ఓహో! స్వర్గానికివెళ్లినా సవతిపోరే అన్నట్లు ఇక్కడికి వచ్చినా ఏకాంతమైన చోటు లేదాయెనే?

(అహల్యనుచూచి)

కన్నులారా! ఏమి మీపొగరు? మానసమా, ఈమూఢచక్షువులకు దాసి వవుతూన్నావా? చాల్చాలు, నీబుద్ధి! దృష్టినిమరల్చు.

దాసి - అమ్మా! అదిగో పిచ్చివాడు నిన్నేకాగ్ర దృష్టితో చూస్తున్నాడు. ఇక్కడ మన ముండరాదు-నడువు-వీడికన్నులు చింతనిప్పులలాగు వేపచిగుళ్లవలెనూ ఎర్రవారినవి.. (పోదురు)

బిల్వ - కన్నులారా, నన్నెంతకాలము మీదాసునిగా చేయగలరో చూస్తాను-(వారి వెంటనే పోవును)

దాసి - అమ్మయ్యో! పిచ్చివాడు మనవెంటే పడ్డాడు. త్వరగానడువు, నాకుభయము వేస్తూన్నది!

అహ - అతనియూసు మనకెందుకు? మనదారిని మనము పోదాము. (పోవుదురు)

బిల్వ -

నయనమా, మారనే ♦ నాపతి వీవె,
తలుపులుతీయు ♦ దాతస్కరుడు దూర
కలవరపడతావు ♦ కనుటకై సుఖము;
ఆశాపరంపర ♦ నాశమొందెడునా?
వేషధారివటంచు ♦ వేడబముకుప్ప!
తెలివిమాలిన మనసు ♦ తెలియమి నీకు
ఇంగితమెరుగంగనీ ♦ నిచ్చెపెత్తనము
కాలసర్పమవని ♦ కనజాల దయ్యొ!
కాటువేసినవెంట ♦ గ్రాలు లోభాగ్ని
జ్వాల మానసవీధి ♦ వ్యాకులముచేయ
మక్కువ మానసం ♦ బక్కునజేర్చి
ఎంతనీవుతిరస్క ♦ రించుచునున్న.
శిరసావహించును ♦ చిరసంగి వనుచు,
కోరినయర్థంబు ♦ కూర్చునునీకు
సంస్కారమొల్లదు ♦ సంసర్గమహిమ
చిత్తనైర్మల్యంబు ♦ చేకురదు గాన
ఈశ్వరభక్తికి ♦ నిర వెట్టు లబ్బు ?
"చెరచు వనమెల్ల తా ♦ చెడినట్టి కోతి"
అనువాక్య మన్వర్థ ♦ మయ్యె నీపట్ల
మానసమ వీడుదే ♦ మానుషత్వంబు?
నిన్నన్న పనియేమి? ♦ నేనె యాబరిని!
నడుచుచుందువు నీవు ♦ నయనంబువెన్క.

నాలుగో రంగము

(చింతామణి యింటియెదుట పొదలో బిచ్చగాడు బైట దాసి సాధువున్నూ ప్రవేశము.)

దాసి - ఇంట్లోకన్న నిక్కడమేలు. నాల్గువైపులా దారులున్నవి, మనమాట లెవరికీ వినిపించవు.

బిచ్చ - (స్వ) అట్లే యనుకోండి- నే నిక్కడున్నాను.

దాసి - నీవు తిరిగీ రుద్రాక్షలతో సిద్ధమయినావా? పిచ్చువానిలాగు రమ్మన్నాను కానా?

సాధు - నీతో నొకరహస్యము చెప్పవచ్చినాను.

దాసి - నీ కృష్ణప్రేమ అటుంచి, కర్తవ్య మూహించు. మాయజమానురా లిప్పు డేమీ చూడడములేదు. బీదసాద లెవ్వ రగుపడినా, వారికి కావలసినంత ధన మిస్తూన్నది. నీవూ అడిగిచూడు, నీప్రాప్త మెట్లుందో.

సాధు - చెట్టంతా పెల్లగించడము శ్రేయము కాదా?

దాసి - అనగా?

సాధు - దేనినీ చూడలే దన్నావే?

దాసి - ఓహో! అంతా ఒక్కసారే హరిస్తా నంటావా? అబ్బో? ఒకక్షణమైనా యిల్లు విడిచిపోదు. తలుపులన్నిటికీ తాళాలు, సాయంత్రము స్నానానికి పోతుంది. దొంగలాడితే నీకు మంగలము దొరకునేమో! ఇనుపపెట్టె బద్దలు గొట్టి లొడ్డు లొసుగూ దక్కించుకోగలవా?
సాధు - నాభావము నీకు బోధపడలేదు. అన్నమూ పానమున్నూ అరసి చూచునా?

దాసి - ఆ గోలేలేదు. ఏమి చేయదలచుకొన్నావు?

సాధు - అట్లైతే మరీమేలే.

దాసి - నీళ్ళు నమలక చేయదలచిం దేదో చెప్పు.

సాధు - పాలలో విషము కలిపితే?

దాసి - అమ్మయ్యో! విషమే! విష మెవరు పెట్టుతారు? నాచేతకాదు సుమా! నాపీకమీదికి తేవలెనని నీ యూహ!

సాధ్ - ఆలాగు కాదు. రాత్రి నదిలో స్నానముచేసి వచ్చును కదా? వంట చేయడము నీవే, ఆమె పిచ్చిది, అసలే తెలుసుకోలేదు; పాలలో కలిపిపెట్టి నీదారి నీవు పట్టు.

దాసి - నీ కనడము సులభమే, నాఒళ్ళు ఒడకుతూంది, ఆపని నాచేతకాదు. నాకు విషము దొరకడ మెలాగు?

పెట్టినప్పు డెవరికంటనైనా పడితే నన్ను రక్షించేవారెవరు? నా వల్లకాదు. సుమా.

సాధు - పిచ్చియెత్తినవాళ్ళు చచ్చుట మేలుకాదా?

దాసి - నీ వెంతచెప్పినా సరే, ఆపని నావల్ల కాదు.

(పిచ్చిది వచ్చును)

సాధు - (పొట్లముతీసి) ఇదిగోమందు, తీసుకొనిపోయి పాలలో కలుపు. ప్రాణము పోగానే పూడ్చివేతాము. దాసి - నీకి దెక్కడిది?

సాధు - ఇదెప్పుడూ నాదగ్గర నుంటుంది. నా కనుక్షణమూ చావవలెననే యుంది, కాని నీమీదిప్రేమచేత నిట్లు జీవించియున్నాను. నీవు చిక్కకుంటే చావడము నిశ్చయము!

దాసి - ఈపని నావల్ల కాదు. వంటింట పాలున్నవి, నీ చిత్తమువచ్చినట్లు చేయవచ్చును-నేనింట్లో ఉండను-అంతా నీవే చక్కచేయుము.

సాధు - నే నొక్కడనే పాతగలనా?

దాసి - పడుచువాడవు పాతలేవా? నాచేతకాదు సుమా! ఆమా టంటేనే నాకడలు.

సాధు - నీకేమి భయమూ? రహస్యమైన చోటు చూపితే మిగిలింది నేనే సర్దుకొంటాను.

దాసి - ఆమె సర్వస్వమూ నాచేతిలో నుంది-మంచి వాళ్ళ దొకటే మాట-ఏమి జరుగుతూంటుందో చూస్తాను.

సాధు - అదీ మాట! (పిచ్చిది పోవును)

దాసి - చెప్పే దొకటి, చేసే దొకటి నాచేతకాదు.

బిచ్చ - అబ్బా! ఈదుర్మార్గు డెంతచేయ దలచినాడు! తలవ్రాత ఎట్లుండే అట్లు తప్పకుండా జరుగును. అదే ఆమె వస్తూన్నది, అంతాఆమెతో చెప్పుతాను. ఈ పిచ్చిదికూడా వచ్చిందే?... పాపముచేసిన ప్రాణము క్షోభిస్తుంది - పాప మమాయికురాలి నెంత చేయదలచినారు వీరిద్దరు! ఆమె యెవ రేమిచ్చినా తింటుంది. అందరూ మంచివారనే యెంచుతూంది. (చింతామణి వచ్చును)

చింతా - సూర్యు డస్తమించినాడు, మరల రాత్రి అయింది; ధనలుబ్ధు లెవరైనా నన్ను చంపితే నా కిహమూ పరమూ కూడా చెడుతవి-మనమా, ధనము నార్జించడమునకే కదా లోకుల మానసములందు వ్యధ పట్టిస్తూన్నావు, అట్టి వారు నిద్రకి సెల వివ్వవలెనుకదా?... బిల్వమంగళుడున్నంత కాలము ఈయూహతోపనే లేదు..అయ్యో! మానసమా అతనిప్రేమ నొకనాడైనా రుచి చూచినావా? హీనమగు వేశ్య మానస మవు-నీతల్లి నిన్నిందు ప్రవేశింపచేసింది-ఈ జన్మ మధ్యాన నీవా డనదగినవా డొక్కడైనా ఘటించినాడా? ఏ రూపొద్ధత్యము బిల్వమంగళుని మర్మముల భేదింపగల్గెనో ఆరూపమే ప్రకృతమున నీకు అమితాపకారి యైంది. ఎందరి నెంతక్షోభపెట్టి యుంటివో ఆలోచించుకో. నిరాశ్రయివగు నీవక్షమున ఎవరైనా కత్తితో పొడుస్తే ఏమిచేయగలవు? తుదకు నీగతి యింతకు వచ్చిందా? నీకు మృత్యువు తప్పదని ఎప్పుడైనా భావించినావా? అట్టి దిన మెప్పుడు వచ్చునో ఇప్పుడైనా ఎరుగుదువా? నీ కెవరు దిక్కు? ఎక్కడికి పోయెదవు? మహాపాతకివైన ని న్నుద్ధరించువా రెవరు?...పోతాను... బిల్వమంగళుని దగ్గరకే పోతాను! అతడు సాధుసంపన్నుడు, నన్ను నిరసించడు...నా కాముష్మికసుఖోపాయము తప్పక ఎరిగించువాడు... నే నొంటిగా... అబలను....ఎట్లు? పోగలను? అతని నెక్కడ వెతకుదును? ఈ పాడుశరీరము నాకు శత్రువైనదే!

(పిచ్చిది వచ్చును)

పిచ్చి - అమ్మా! అమ్మా! నేను నిన్ను చూస్తూనే ఉన్నాను... అదిగో... నక్క లీడుస్తూతింటూన్నవి-చూడు, చూడు-నేనూ కడుపునిండా తిన్నాను-పశువులు క్రిములు పక్షులూ అన్నీ ఆలాగే తింటూన్నవి... అదే-అదే-చూడు.

చింతా - మాయింటికి వస్తావా?

పిచ్చి - రాను-ఇక నింటికి రాను - అత డక్కడ లేడు- నీ అల్లుడు....వెర్రివాడు...ఇంట్లో లేడు... శ్మశానములో ఉన్నాడు! ఇక నింటికి రాను-అదంతా శూన్యము!

చింతా - నిజమే-ఇంటికి పోవడమన్న భయము వేస్తూంది.

పిచ్చి - అమ్మా! విషము, విషము-మగవాడూ ఆడదీ ఆలోచించుకున్నారు. సముద్రమథనము చూడబోయినారు-విషము... విషము-నీవు నావెంట రా. విషము తాగలేవు! సంసారసముద్రమథనం చేస్తే విషము వెలువడుతుంది. హరుడూ గౌరీ చూడబోయినారు. ఎరుగుదువా?

బిచ్చ - ఓహో! ఇది వెర్రిది కాదు-దీనిమాటలన్నీ నిజము. (పిచ్చిదానితో) నీ, వెవర్తె వమ్మా? (చింతామణితో) ఈమెమాటలు నిజము సుమా! ఈమె ఎవర్తెయో మహాత్మురాలు.

పిచ్చి -

మరపించి విడిచె నా ♦ మగడు ప్రాణములు,
వేసరిత జగమంత ♦ వెర్రెత్తి తిరిగి,
ఎటనైన నాకంట ♦ నెప్పుడు పడడు,
ఏడ నున్నాడో నా ♦ కెరిగింతు రెవరు?
చీకటిపడుచోటు ♦ నాకదే యిల్లు,
శ్యామలమేదిని ♦ శయ్యయగు నాకు,
ఆకస మగు నాకు ♦ నాచ్ఛాదనంబు,
మర్త్యనైనను నేను ♦ మరణింప బోను-
అతనిమనసున నెట్టి ♦ యాశ లుండెనొకొ?
చింతా - ఎవ్వడు నీభర్త ♦ ఎలనాగ చెపుమ
పిచ్చి - ఐదుగురుపతులు నా ♦ కబ్జాక్షి వినవె:
శివుడు, కృష్ణుడు, కాళి ♦ శివ కాదు కాదు,
మగడొక్కడే నాకు ♦ మగనాలి నమ్మ
అల్లడుగో నామగం ♦ డదిగొ నాభర్త
అన్యులెవ్వరు కారు ♦ అతివరో నేను
అతనికి దాసిని ♦ అన్యులకు కాను-
వేణునాదము చేయు ♦ విశ్వేశు డడుగొ.

నాకు సిగ్గౌతూంది-ఇక్క డుండలేను, విషము విషము, విషము-పరుగెత్తి నా వెంట రా?

బిచ్చ - అన్ని సంగతులూ తెలుసును, ఇదేటి పిచ్చి! (చింతామణితో) ఈమె పిచ్చి దనుకోకు, నిజమే చెప్పింది; ఈపొదలోనుండి నేనంతా గనిపెట్టుతూన్నాను. ఆ నాడు నా వెంటవచ్చిన సాధువుతో నీదాసి నీకు పిచ్చిపట్టిందని చెప్పింది, వారిద్దరూ దుస్తంత్రము పన్నినారు; నేడు పాలలోకలిపి నీకు విషము పెట్టడానికీ, ప్రాణాలు పోగానే పాతిపెట్టడానికీ నిశ్చయించుకొన్నారు.

చింతా - విషమా! ఆమూలమూ తెలిసింది. దాసిమాట తలుచుకొంటే దడ పుట్టుతూన్నది -

పాడుచిత్తమ నీవు ♦ పరికించి చూడు
ఈధనము రూపు ని ♦న్నెంతకు తెచ్చె!
ఇల్లు జాతియు చేసె ♦ నింత ద్రోహంబు.
పిచ్చి - అవి కావు హేతువు ♦ లట్లనబోకు
లోభనీయము ధనము ♦ లోకంబులోన
చెట్టుక్రింద వసింతు ♦ శ్రీహరినేని
కోరనేదియు; కడలి ♦ కూతు రొకనాడు
ముద్దులుగా రా నా ♦ వద్దకు రాగ
పోవమ్మ వేగమే ♦ పొమ్మంచు నామె
పోనాడితిని మించు ♦ బోడిరో రమ్ము
ఇంటిలో నుండక ♦ జంట పోవుదము.

చింత -

విషమయము సంసృతి ♦ వెగటు పుట్టించు
　　　విడువజాలనిప్రాణి ♦ వెంగలియె కాడె
మందేహతో దాని ♦ నిందనుక వలచి
　　　మత్తుచెందెను కాని ♦ చిత్త మీనాడు
మెలకువజెందె నో ♦ మెలత బోధింప,
　　　జోకపుట్టెను మది ♦ జోడు దొరకగను,
వెర్రిదానా, నిన్ను ♦ విడువంగజాల;
　　　రావమ్మ నమ్మితిని ♦ రా ముద్దుగుమ్మ,
నీతోడ నుందును ♦ నీనీడ వోలె
　　　అమ్మ నినుచూడ నా ♦ కాశ పొడమినది
కారణం బరసిన ♦ గానంగరాదు,
　　　ధైర్యంబు చిక్కె నీ ♦ దరి జేరుకతన,
కోర్కెలు నాయవి ♦ కొనసాగగలవు.
　　　నీవుచెప్పినదంత ♦ నిక్కమే తల్లి!
కంకితోడనె తన ♦ కడుపు నిండంగ
　　　నింగికి విహగంబు ♦ నీల్గుచుపోయి
కొనితెచ్చుకొను నను ♦ కోని యాపదలు.
　　　వీడి సర్వంబు నీ ♦ వెంటవచ్చెదను,
అభయమిచ్చితిగాన ♦ నాశ్రయము దొరకె,
　　　ఎట గొనిపోదువో - యేర్పరుపు మీవ.

పిచ్చి - యమునాతీరమునకు పయనము కమ్ము.

చింతా - నడువు-పోదాము (తాళముచేతులు పార వేయును)

పిచ్చి - దాని నాకిమ్ము.

చింతా - తీసుకో...(ఎత్తి ఇచ్చును)

పిచ్చి - నీవు తీసుకో.. (బిచ్చగాని కిచ్చును)

బిచ్చ - అయ్యో! సర్వస్వమూ విడిచి చింతామణి పోతూన్నదా? ఇక నేనెవ్వరిని కాచుకొని యుందును? నేను కూడా వారివెంటనే పోతాను. (తాళముచెవులు పారవైచి) ఇంత కూటికున్న పోలీసువారు నన్నేమిచేయుదురో? ఇప్పుడేమి చేయగల్గినారు! నా నుదుటిరాత ఎట్లుంటే అట్లు జరుగుతుంది. వీరు దేశాటనము చేస్తారు. హరిభజనమే వారి కుభయతారకము. లోభము నెవ్వ డాపుకొనగలడు? జగదంబ దుర్గయే దిక్కు ! ఈచింతామణి మృత్యువు నోటినుండి బైట పడింది కదా? నే నీపోలీసువారినుండి తప్పించుకో లేనా?.. (పోవును)

ఐదో రంగము

(వర్తకుని ద్వారముచెంత బిల్వమంగళుడు)

వర్త - అయ్యా, మీరెవరు?

బిల్వ - నేను బాటసారిని, నిలువ నీడ అడుగ వచ్చినాను.

వర్త - మీకీదశ పట్టిందేమి? మీవాసస్థల మేది?

బిల్వ - ఎక్కడుంటే అదే నాయిల్లు.

వర్త - గృహస్థాశ్రమము విడిచినారా?

బిల్వ - లేదు.

వర్త - నేడు నా ఆతిథ్యము స్వీకరింతురా?

బిల్వ - అందుకే ఇటు వచ్చినాను. వర్త - మాఅదృష్టము! దయచెయ్యండి.

బిల్వ - నాకొక కోర్కె కలదు.

వర్త - సెల వివ్వండి.

బిల్వ - ముందు నావృత్తాంతము విను.

వర్త - మీ రెట్టివారైన నేమి?

బిల్వ - అట్లుకాదు. నేనొక లంపటుడను. వేశ్య మూలమున సంసారభ్రష్టుడ నైనాను.

వర్త - అభ్యాగతులు కావున మాకు విష్ణుస్వరూపులు. దయచేసి లోపలికి రండి.

బిల్వ - నాకోరిక నెరవేర్చెదవా?

వర్త - అదేదో సెల వివ్వండి.

బిల్వ -

నారులమిన్న నీ ♦ నవమోహనాంగి
అబ్జాకరముచెంత ♦ హరియించె మదిని
వాలుచూపులు మోహ ♦ వార్ధి బడదోసె
ఓర్వంగజాల నీ ♦ యౌర్వానలంబు
పాపిమానస మెంత ♦ బండయో కాని
పూర్వసంస్కారంబు ♦ పోకుండకతన
నెంత వారించినా ♦ పంతమును విడక
కొని తమి నీకాంత ♦ గోరు వీక్షింప.
కాననే వచ్చితిని ♦ కాంక్ష మది హెచ్చి
నతిథిసత్కారప ♦ రాయణుడ వైన
ఏకాంతమున నొసగు ♦ మాకాంత నాకు.
విలువగల వసనంబు ♦ తులలేని నగలు,
వాసన వస్తువుల్ ♦ వలపు చేష్టలును,

అనురాగపూరితం ♦ బగు మానసంబు,
గలుగంగజేసి ♦ నాకడ కంపు నేడు.
వ్యక్తపరిచితి పాప ♦ సక్తమగు కోర్కె;
నెరవేర్పవేడెద ♦ నెయ్యంబు మీర;
కాదు నిర్బంధమిది ♦ కాంచు మర్భకుడ,
నీయలేనన్నచో ♦ నేగెద నిపుడె.

వర్త - (స్వ)

విశ్వేశ్వరా! ఎట్టి ♦ విషమసంకటము
దాపురించితి? వేది ♦ దారి గనరాదు.
లేదన్న నీ యతిథి ♦ లేచిపోయెడును,
ఎరుగంగజాల నిత ♦ డే మహాత్ముండొ,
తలమునీరిన యిట్టి ♦ ఛల మేలపన్నె?
విముఖుతజేయ విధి ♦ విహితంబు కాదు,
సడల నిత్తునె అతిథి ♦ సత్కారధర్మ;
మదికదా గృహమేధి ♦ కధికధర్మంబు!
ధనము దారను వీడి ♦ ధర్మరక్షణము
చేయంగ సిద్ధించు ♦ శ్రేష్ఠమగు గతులు.
కాంతయెవ్వతె నాకు ? ♦ కనక మెట్టిదియొ?
ఋణము చెల్లిన పిదప ♦ గణనకు రావు;
ధర్మమే ముక్తికా ♦ ధారంబు గాన,
వేడ్కతో రక్షింతు ♦ వీటిని విడిచి.
(ప్రకా) వింటిని రమ్ముము ♦ క్కంటి కెనయౌదు,
వీరీతి నన్నుప ♦ రీక్షచేయుదువె?
కొమ్ము నాకాంత నీ ♦ కోర్కె తీరంగ
నీకాంతగా రేయి ♦ నిండు తమకమున.
బిల్వ - కంటివా చిత్తమా ♦ కన్నెంత గడుసొ,
ఏమి చేయగనెంచి ♦ తేమి నీవెర్రి?

ఆరో రంగము

(అహల్య-దాసి)

అహ - ఇంకోసారి పోయి అతనిని మంచిమాటలతో సమాధానపరిచి తీసుకొని రా. అతని కేదికావలెనంటే అదే భుజించనీ.

దాసి - నేను వెళ్లనమ్మా, బెల్లముకొట్టిన రాయి లాగ ఉలుకడు పలుకడు.

అహ - చీకటి పడేలాగుంది-ఒక్కసారి పోయిరా; ఆత డింతవరకు రాలేదనీ భుజించలేదనీ అయ్యగారికి తెలిస్తే, నామొగ మింక చూడరు-వారు వచ్చువేళ కావచ్చింది. పో, పో.

దాసి - మొగముముడుచుకొని మొద్దులాగ కూర్చున్నాడని మనము చెప్పలేమా? ఆ

నిర్భాగ్యు డెక్కడా కనబడడు; పెద్దయింటిపడుచు పుక్కెడు నీరైనా తాగలేదని ఎరుగడా? అసలే పిచ్చిముండాకొడుకు! బిందెడు నీళ్లు నెత్తిమీద పోస్తే మెదడు చల్లబడి మతికుదిరి అప్పుడు తింటాడేమో?

(వర్తకుడు వచ్చును)

వర్త - దాసీ-నీవు అతిథిని భోజనము కాగానే నావద్దకు తీసుకొని రా.

దాసి - ఎట్లు రాను? ఆపిచ్చివా డెక్క డున్నాడో?

వర్త - పిచ్చివా డనకు, అతడు మహానుభావుడు! చండీమండపమందు కూర్చుండును, పోయి తీసుకొని రమ్ము. (అది పోవును)

ప్రేయసీ, నీదగు ♦ వేషభూషలను
గాంచ పులకితమయ్యె ♦ గాత్రంబు చూడు;
ధన్య నీరూపమా ♦ ధారంబు గాగ
నబ్బెను నీకిప్పు ♦ డబ్జాక్షు కొల్వు;
హితము బోధింతు నో ♦ యతివరో వినుము:
సారంబులేనిసం ♦ సారంబులోన
ధర్మమొక్కటె సుమ్ము ♦ తథ్యంబు, దాని
రక్షణచేయుప ♦ రీక్షయగు నిలను-
అతికష్టములు మనల ♦ నలమిన గాని
విడువగూడదు ధర్మ ♦ ముడురాజ వదన,
అన్నమాటను నిల్పు ♦ టంత్యధర్మంబు.
అగ్నిసాక్షిగ నిన్ను ♦ నందిన నాడె
అతిథుల నర్చింతు ♦ మని బాసచేసి
గాహన్స్థ్యపదవిని ♦ కా లూనితిమిగ.
దైవకృప నిన్నటి ♦ దనుక నది జరిగె,
నేడు కానున్నది ♦ చూడు పరీక్ష,
నిల్పుదుమో ప్రతిన ♦ నిల్పజాల మొకొ
నీయందె ఉన్నది ♦ పాయకుము దాని.
దీనుండు హీనుండు ♦ మ్లానవదనుండు
నాకాంక్షతోడ న ♦ న్నడిగెను, "రేయి
నేకాంతమున నొసగు ♦ నీకాంత నాక"ని
ఎంత యాశ్చర్యమో ♦ యింతి కనుగొంటె,
పతినిగోరుట యిమ్ము ♦ సతిని నాకంచు?
ధర్మరక్షణ మనకు ♦ తప్పదు గాన
అతిథికోర్కెను తీర్పు ♦ మతిప్రసన్నతను,
సత్కార్యమున గాదె ♦ సద్గతులు కలుగు!

అహ -

హానాథ, మీరిట్టు ♦ లాడంగ తగవె?
విపరీత మిటులాడ ♦ వేడ్క పొడమెనొకొ?
మానమే భూషణము ♦ మానవతి కెందు;

భంగంబు చేయుదురె ♦ భర్తలే దాని?
ధర్మమార్జింప న ♦ ధర్మ మొనరింప
వచ్చునే ? మనఖ్యాతి ♦ మచ్చమాయదొకొ?
మానంబె భూషణము ♦ మానవతి కెందు
కోలుపోయిన దాని ♦ గోడు చేకూరు.
కావర మది యన్యు ♦ కాంతను గోరు
టొప్పకుండిన నగునె ♦ తప్పు మన కిందు?
మీరలే ప్రాణంబు ♦ మీరలే యాత్మ,
మీరలే జ్ఞానంబు నాకు ♦ మీరె ధ్యానంబు,
శివుడైననేమి కే ♦ శవుడైన నేమి?
ఇతరుండు నామది ♦ నెలయజాలు నొకొ?
సర్వదేవతసార ♦ సంభూతులయ్యు
కుత్సితాచారంబు ♦ కొనజూతురేల?

వర -

త్రికరణశుద్ధిగా ♦ సకలంకప్రేమ
నీవుజూతువు నన్ను ♦ నెరుగుదు నబల,
కోరవు ప్రేమకు ♦ మారుప్రేమంబు,
తుచ్ఛమగు స్వార్థంబు ♦ ద్రుంచలేవైతి.
నాసొత్తు వీవని ♦ నమ్మితి గాన
నేను వితరణచేయ ♦ నీకు జం కేల?
సారంబు ధర్మంబు ♦ సం సారమునను,
ఇతరార్థచయ మంత ♦ హీనసారంబు!
అతిథి పోదోలిన ♦ నడగు ధర్మంబు,
ధర్మంబు తప్ప మి ♦ థ్యావాది నగుదు;
గళితుడగు నీభర్త ♦ కంటకము కాడె?
కనుక నామేలు నే ♦ డొనగూర్పు మతడు
కోరినదెల్ల నే ♦ గూర్చెద నంటి-
క్షమియించు జొల్మడ ♦ సత్యంబు నిల్పు.
స్వార్థపరుండనై ♦ చాన! నిన్నమ్మి
ఆర్జించుచుంటినే ♦ నాత్మధర్మంబు.
అతిర్థిపూజావ్రత ♦ మాదుకొనునాడె
చింతింపబోలు నీ ♦ చిక్కు నిర్వురము.
స్వర్గంబునకు త్రోవ ♦ సంకటం బతివ!
"సమకూరు విఘ్నములు ♦ సత్కార్యములకె".
సరకుచేయక విఘ్న ♦ సమితి కార్యములు
నిర్వహించుట సుమ్ము ♦ నియతి ధీరులకు;
అతిథి కోరినదాని ♦ నర్పింతుమనుచు
నియమంబు దాల్పమే ♦ నెలత! ఇర్వురము?
"ఒప్పకుండిన నగునె ♦ తప్పు మన" కంటి
వ్రతభంగమును చూడ ♦ వత్తురా జనులు
అనుచు దలపగరాదు ♦ అతివరో! సర్వ
సాక్షి లేడే హృదయ ♦ సారసంబునను?
వాని మొరంగుట ♦ వశమౌనె మనకు?

ప్రఖ్యాతి వడసితివి ♦ పతిపత్ని వనుచు
నీసద్వ్రతపరీక్ష ♦ నేడు కాగలదు,-
నీపతిధర్మంబు ♦ నిల్పుదువొ లేదొ
ధర్మసాక్షిగ నేడు ♦ తథ్యంబు తేలు.
ఆగంతువుండగు ♦ నాదివిష్ణునకు
ధారపోసితి నాదు ♦ దారవగు నిన్ను,
ధర్మమగునో కాదొ ♦ తథ్య మారయుము.

అహ -

తరుణుల కట్టివి ♦ తర్కంబు తగదు;
ఇట్టిచో నన్ను ప ♦ రీక్షించనేల?
మీకు దాసిని కాన ♦ మీయాజ్ఞ శిరము
నందు దాల్చుటె నాకు ♦ నౌను విధి సతము,
బదులుచెప్పను నేను ♦ పతియాజ్ఞ కెపుడు.

వర్త -

తరుణి! ధర్మంబులకు ♦ దైవమే తావు,
అతిథిపూజాధర్మ ♦ మత్యుత్తమంబు.

(దాసి వచ్చును)

దాసి - అయ్యా, అతిథి యంగణమున నున్నాడు.

వర్త - ప్రేయసీ, నేను వానిని తోడుకొని వత్తునా?

అహ - ఇంక నాలస్యమేల? అన్నిటికీ మిమ్మే నమ్ముకొన్నాను.

(వర్తకుడూ బిల్వమంగళుడూ వత్తురు)

వర్త - ఆర్యా, ఈమెయే నా గృహిణి, మీ చరణదాసి...(పోవును)

అహ - అయ్యా, మీ రీశయ్య నలంకరించండి.

బిల్వ - వలదు-ఇక్కడ నుండియే నిన్ను వీక్షిస్తాను.

(స్వ) మానసమా! నీవు ♦ కానంగలేదె
కన్నులు నిన్నెట్టి ♦ గతి కీడ్చి తెచ్చె?
ప్రభవించితివి నీవు ♦ బ్రహ్మముఖమునను,
వీరిడి వైతివి ♦ వెలయాలి నమ్మి,
పితృశ్రాద్ధ మొనర్ప ♦ ప్రీతి విడచితివి,
కోలుపోయితి ధృతి ♦ కులట గలియుటకు;
ఓరుగాలియు వాన! ♦ ఘోరమగు రాత్రి
పోరాడు చుండగా ♦ వ్యోమంబు భూమి
కల్లోలయుతమైన ♦ గంగలో దుమికి

శవము నాశ్లేషించి ♦ చావుతప్పితివి!
భ్రాంతిచే సర్పంబు ♦ రజ్జువు గాగ
కులటను గానంగ ♦ గోడ దాటితివి!
ఏమిపురస్కార ♦ మిచ్చె నావేశ్య?
కారించు నాతిర ♦ స్కారంబు గుండె
వ్రక్కలు చేయంగ ♦ వైరాగ్య మూని
సర్వంబు త్యజియించి ♦ సన్యాసివైతి;
కృష్ణు డెక్కడ యంచు ♦ కీరంబు పగిది
బిగ్గర నరచితివి ♦ ప్రేమ నుప్పొంగి.
వీక్షింప నీతెరగు ♦ విస్మయం బొదవు!
పాపిచిత్తమ! నీవు ♦ పల్వలము చెంత
పలుమారు ధ్యానించు ♦ బకమువలె నుండి,
కంకణంబులరవము ♦ కర్ణముల సోక
నపురూపముగను ము ♦ త్యపు చిప్పవోలె
తెరచి కన్నుల గాంచి ♦ తెరవ నొక్కర్తు.
సై పంగలేక మరు ♦ శరముల బారి
చెరుపవచ్చితి వామె ♦ శీలంబు నిపుడు.
ఏమి యున్మాదమే ♦ కామినుల గనిన!
కన్ను లున్నవటంచు ♦ గర్వ మిదియేల?
ఈపాటి భాగ్యంబు ♦ రూపరు నంచు
వందురు దేమొ? కను ♦ వాటి దుండగము.
ప్రాణంబు పోవునను ♦ భయముచే నదిని
క్రోడము చేర్చించె ♦ కుళ్ళిన శవము!
హేయమగు వస్తువని ♦ ఎంచమే దాని?
పునుగు జవ్వాజియు ♦ పుత్తడి నగలు,
విలువైన వసనంబు ♦ వెలలేని హొయలు,
ఈరేడుజగముల ♦ నీసడింపగజాలు
నిట్టి తనులత కూడ ♦ నట్టిదే నమ్ము.
బొందిలో ప్రాణంబు ♦ పోయిన వెన్క
వెడలును దుర్గంధ ♦ వీచికలె దీన,
నిది నాశరహితమని ♦ యెంచితివే మొ?
సారహీనంబు సం ♦ సారమని యెరుగు,
హీనతర సారంబు ♦ నీతనువు! రోత!
కన్నులు మెరుగును ♦ గని భ్రమియింపగ
వెర్రివై వర్తకుని ♦ వేడితివి భార్యన్.
నీదు రత్నంబులే ♦ నిన్ను వంచించె
ఇవి లేకయుండిన ♦ నింత వచ్చేనా?
కోలుపోయిన నివి ♦ కొంత శ్రేయంబు
కొరగామి పోయిన ♦ కొరత యుండదుగా?
నిస్సార మెప్పుడే ♦ న్నిత్యధన మగునా?
ఈహ వీడుమ యిట్టి ♦ మోహజాలమున.

(ప్రకా) తరుణీమణీ, నీ సిగపువ్వు నిట్లిమ్ము. (ఆమె యిచ్చును) నాయాజ్ఞ నీ కవిలంఘ్యమని నీభర్త నీతో చెప్పెనా!

అహ - చిత్తము.

బిల్వ - అమ్మా! నేను మీ వెంగలిసుతుడను, ఈ మాట నీపతితో మనవిచేయుము, పొమ్ము.

అహ - నిజముగా నీతడు మహాత్ముడే!....(పోవును)

బిల్వ -

మానసమా, ఇంత ♦ మమత నీకేల?
కాలసర్పంబు లీ ♦ కళ్ళంచు దలచి
శత్రునాశంబును ♦ సమకట్టు చేయ;
ఉత్తమనయనంబు ♦ నిత్తు నిత్తరిని.
దాన జూడగవచ్చు ♦ దానవారాతిన్.
జ్ఞానంబు నిచ్చునదె ♦ జ్ఞానేంద్రియంబు
తనుకుడ్య జాలరం ♦ ధ్రంబు లీకళ్ళు.
జ్ఞానరత్నము గొన ♦ జాలు తస్కరులు!
పొడిచెద వీటిని ♦ పొల్లువో తుడిచి
సారంబు గొనెద సం ♦ సార నన్యమున.

(కళ్ళు పొడుచుకొనును)

కళ్ళు పోయెను కాన ♦ కదలుడీ యింక
కాలు సేతులు మీరు ♦ కంజాక్షు గొల్వ.

బిల్వమంగళ

నాలుగో అంకము

మొదటి రంగము

(చింతామణి ఇంట్లో గది - దాసి, సాధువు వత్తురు.)

దాసి - ఎక్కడికి పోయిందో ఊరంతా వెదకినా ఎక్కడా కనబడలేదు.

సాధు - ఆ పిచ్చి సముద్రములో పడి యేవాడకో కొట్టుకొని పోయింది.

దాసి - మన మేమి చేతాము?

సాధు - అదే గొప్ప సమస్య. పోలీసువాళ్ళకి తెలుస్తే ఇదంతా కొనిపోతారు. ఏమిటి దారి?

దాసి - ఔను. మొన్న అంబిక ఆస్తంతా తీసుకొన్నారు. మగవాడవు, నీవే ఆలోచించు - ఆడదాన్ని నాకేమి తెలుస్తుంది?

సాధు - సొత్తంతా బైటికి దాటించవలెను - అదే మనము చేయతగ్గ పని.

దాసి - దాటించడ మేలాగు? పెట్టె చాలా బరువు, గోడలో తాపడము చేసినారు. సాధు - అదే చూస్తూన్నాను.

దాసి - పోదలచుకొన్నది తాళముచెవులేనా నాకిచ్చింది కాదు, దానికి నే నెంతమేలు చేసినాను!... కలికాలము !

సాధు - అంత ధర్మదృష్టి యిప్పటివాళ్ళకా! "ధర్మస్య సూక్ష్మాగతి:" అంటారు.

దాసి - మాటల కేమికాని, ఈ పాడుపెట్టెను పైకి తవ్వగలవా? మగవాడ వాపాటి బలము లేదా? గునప ముంటే నేను తవ్వితీయగలను!

సాధు - చప్పుడు కావచ్చునా? గట్టిగా కొట్టి బద్దలు చేయవచ్చును, కాని చప్పుడు మాటో?

దాసి - మగవాడవు - ఈపాటి ఉపాయము తోచ లేదా నీకు?

సాధు - ఆలోచిస్తూన్నాను.

దాసి - మూడు నాళ్ళనుండీ మొత్తుకొంటున్నావు - మట్టిబుర్ర! ఆలోచన శూన్యము ! పోలీసువాళ్ళు వచ్చేసరికి నీకూ ఉపాయము తోస్తుంది కాబోలు!

సాధు - ఏమి చేయమన్నావు? నేను తలచిందొకటి, జరిగింది ఇంకోటి! గోడత్రవ్వి పెట్టి తీస్తాను - అదృష్ట మెట్లుంటే అట్లు జరుగుతుంది - (త్రవ్వబోవును)

(లోపల - ఎవరక్కడ? తలుపు తీయండి)

దాసి - అమ్మయ్యో! ఎవరు వారు! పోలీసువాళ్లేమో! (లోపల - తీయరేమి? మేము పోలీసువాళ్ళము)

దాసి - అన్నా! ఏమి గతి? కొంప మునిగిందిరా దేవుడా!

(లోపల - తలుపు బద్దలు చేయనా? తీస్తారా?)

సాధు - చూడు - ఇది నాయజమానురాలి సొత్తని నేనంటాను, నీవాలాగే సాక్ష్యమియ్యి.

(పోలీసు ఇన్స్పెక్టరు, జవానులు వత్తురు.)

దాసి - ఇనస్పేటు బాబూ! దొంగ! దొంగ!

ఇన - ఔను. ఈయింట చోరీ జరిగిన ట్లున్నది.

దాసి - బాబూ! ఈమనిషి. ఇనప్పెట్టె తవ్వుతున్నాడు.

ఇన - మేము రావడము చూచి "దొంగ" అని కేక వేసినావు. మంచిది (సాధువుతో) నీ వెవడవు!

సాధు - నేను చింతామణి పెంపుడు కొడుకుని. ఇదంతా ఆమెసొత్తు. నా కామె యిచ్చింది.

ఇన - తాళముచెవులు నీవద్ద నున్నావా?

1 జవా - లేనట్టే-ఉంటే పగులగొట్టడ మెందుకు?

ఇన - నీ వూరకుండు. తాళముచెవు లెక్కడ?

సాధు - (స్వ) ఓహో! ఇతడు నన్ను విచారణచేస్తూన్నాడు!

ఇన - వీరిద్దరినీ తీసుకొనిపోయి, వీడిని చెరలోనూ, దానిని గదిలోని ఉంచండి-ఈ యిల్లంతాశోధించి వస్తాను.

దాసి - బాబూ! దండములు-ఈమనిషి దొంగతనా నికి వచ్చినాడు, నే నీయింటి దాసిని,

నా కాపుర మిక్కడే, చింతామణి నా యజమానురాలు. బాబూ! దండాలు! నా ధనము, ప్రాణము, మానమూ మీచేతిలో నున్నవి. నాకు బేడీలు వెయ్యకండి-నేను చెప్పినదంతా నిజము.

ఇన - వీళ్లవద్ద తాళము చెవులున్న వేమో పరీక్ష చేయండి.

1 జవా - ఓరీ, నీకు మరణము తప్పదు-ఈనేరమునకు శిక్ష తప్పదు-న్యాయాధికారితో చెప్పుకొందువు పద.

సాధు - ఆలాగే! నడవండి-(వారి నిద్దరిని గొనిపోదురు)

ఇన - మానసింగ్, ఈపెట్టెను బైట కీడ్వాడాని కెంత మంది కావలనె? నీచేత నవుతుందా?

2 జవా - ఇం కిద్దరు కావలెను.

ఇన - మనవల్ల కాదన్నమాటే. ఇద్దరుంటే చాలునా!

2 జవా - ఇం కిద్దరుంటే మంచిది.

ఇన - దొంగ దొరకినాడు కదా? వీడికెంతో చిక్కి యుండదు. ధనమంతా ఈపెట్టెలో నుంటుంది-నీ విక్కడ జాగ్రత్తగా నుండు-నేను బయటికి పోయి రిపోర్టు వ్రాస్తాను.

2 జవా - అలాగే.

ఇన - నేను బైటికి పోతాను-రిపోర్టు నీవు తీసుకొని స్టేషనుకు వెళ్ళుదువు గాని.

(మొదటి జవాను వచ్చి)

1 జవా - మహాప్రభూ! కైదీలు విషము తిని చచ్చి నారు?

ఇన - విషమా ! విష మెక్కడిది?

1 జవా - ఆ మగవానివద్ద నుండెను.

ఇన - వాడు చచ్చెనా!

1 జవా - వాడే కాదు-అదీ చచ్చింది.

ఇన - వదరుబోతా? ఇద్ద రేలాగు చచ్చినారు?

1 జవా - మొదట మగవాడు విషము తిన్నాడు. నేను వాడిని శోధిస్తూంటే ఆడది కూడా విషము తిన్నది-ఇద్దరికీ ఊపిరి లేదు. శవములు స్టేషనులో నున్నవి.

ఇన - చూచితివా ? మానసింగ్, ఎంత ఘోరమో-(పోవుదురు.)

రెండో రంగము

(నడితోవలో చింతామణీ పిచ్చిది.)

చింతా - ఇక్కడ కొంతసేపు కూర్చుందాము. నేను నడువలేను, అలసినాను.

పిచ్చి - ఆలాగా? నేను కూర్చోలేను. అతడు నాకై యెదురు చూస్తుంటాడు. ఆలస్యమైతే ఏమంటాడో? నీవు నీ నాధునిచేర పొమ్ము. నేను నా నాధుని చేరపోవుదును.... ఇక నీ దారి నీది, నా దారి నాది. కృష్ణునికి పదహారువేల గోపికలు - నీవు నీకృష్ణుని కడక పో - నేను నాకృష్ణుని కడకు పోతాను. అందరు కృష్ణులూ ఒకటే - "ఏక మేవా ద్వితీయం బ్రహ్మ" - నీకు నీలాగూ, నాకు నాలాగూ తోచుతాడు... శఠులకు శఠుడు-లంపటులకు లంపటుడు-కపటులకు కపటి. నేను పోనా? పోనీ, కొంతసే వుండమన్నావు కనుక ఇక్కడే ఉంటాను.

చింతా - (స్వ) ఈమె యెవతయో కాని కేవలమూ పిచ్చిదానిలాగు కనబడలేదు. పైకి మాత్ర మలాగున్నది! సర్వస్వమూ విడిచిననేను ఈ మెను విడువలేనా ? బిల్వమంగళు డొక్కడే పోలేదా ? కృష్ణు డందరివాడని విన్నాను! ఈమె నింక నావద్ద నుండుమని నిర్బంధించను, ఏ మైనా కానీ. నా తలవ్రాత ఎట్లుంటే అట్లవుతుంది. కాని దీనిని విడువడమంటే ఏడుపు వస్తూన్నది, ఎంతమాత్రమూ మనస్సొప్పకుంది.

పిచ్చి - చూడు. ఆపక్షి ఒంటిగా పాడుతూ ఏలా గెగురుతున్నాదో.

చింతా -

అవగతమయ్యె నో - యమ్మ ! నీ బోధ,
పాడు మనసున కేది - పాలు పోదయ్యె !
తెలియ జెప్పిన నెంత - తెలుసుకో లేదు.
సన్యాసినివి నీకు - సద్భక్తి కుదిరె.
ఐహిక వాంఛలు - నమరియుండుటను
కనటు పోదయ్యె హృ - త్కమలమున నాకు.
బిల్వమంగళ క్షమా - విమలోదకమున
నగునేమొ మారన - మతిని యాచింతు,
సచ్ఛీలు డాతడు - క్షమియింపకున్న,
కృష్ణు డె ట్లాశ్రయము - కృపచేయు నాకు ?
సాధు వుదారుడు - సత్కుల సూతి
నవమాన పరిచితి - నవలేపముననను.
దొరకునా కృష్ణుని - చరణ దాస్యంబు ?
అతని వద్దకు బోయి - యంజలి జేసి
పదధూళి నొసగంగ - బతిమాలు కొందు;
క్షమియింపుమని యతని - చరణముల వ్రాల
ననురాగ జలదంబు - నమృతముం జిలుక,
క్షాళితంబయి హృదయ - కమలమున కసటు
నామది చేరును - నవనీత చోరు.
నీదుబోధన నాకు - వేద వాక్యంబు -
ఏకాకినై తిరుగ - నీకాననమున.
ఇచ్ఛయున్నది నాకు - హృదయంబులోన

పక్షి రాణిని బోలె - పాడుచును నెగుర !
పోపొమ్ము ప్రాణేశు - పొందుమో యమ్మ
నీకు నాయెడ ప్రేమ - నిలిచియుండినను
చూచి పొమ్మొకసారి - జోహారు లిత్తు.

పిచ్చి - పోతాను. పిచ్చివాళ్ళకు నేను తల్లిని. నీవు నాకు తల్లివి. (వినుట నభినయించి) అదుగో, విను. వేణునాదములాగుంది.

చింతా - ఏదీ? ఏమీలేదు. నీవు భ్రాంతిపడుతూన్నావు. పిచ్చి - పాట-

సలలిత మురళీ - నినాదమే అది - సందేహ మేలా ||స||
కాదని మరపించెదవా - ? మరల వినుసఖి-మురళి వినుసఖి
లలితా లాపమదిగో - నూతన రాగంబేదో||స||

మళ్ళీవస్తాను - సెలవు - సెలవు..(పోవును)

చింతా -

ఏడ్వకున్నా రేమి ♦ యీక్షణములార!
ఎప్పుడు నొరులకై ♦ యేడ్చి యెరుగరుగ!
అలనాడు గుణఖని ♦ యా మహామహుడు
అభిమానభరమున ♦ నడవికి జనియె,
నాడైన కరుగవు ♦ పాడు మానసమ
చేతనశూన్యమౌ ♦ శిలవొకో నీవు?
కన్నులార, మీకు ♦ కలదేని కరుణ
విడువుడు బాష్పము ♦ ల్వెల్లువలు గట్ట
తన్మూలమున నీహృ ♦ దయమాలిన్య
మంతయు క్షాళితం ♦ బగును సత్యంబు.
పాపాగ్నితప్తమౌ ♦ ప్రాణంబు దాన
శీతలత్వంబును ♦ చెంది సుఖియించు.
ప్రవహించునప్పుడా ♦ ప్రబలస్రోతమున
బద్దలగునేమొ నా ♦ బండహృదయంబు?
జీవితము నాకు తో ♦ చెడు శ్మశానముగ
స్వార్థాగ్నిజ్వాలల - సహియించలేను.
మరుభూమి యనదగు ♦ మానసంబునను
అంకురింపగజాల ♦ దనురాగ లతిక
స్వార్థాగ్ని శిఖలందు ♦ పాపసమిధలను
వేల్చి నన్దహియించు ♦ వేడ్క యెవ్వరికొ?
నను రాయిగా నెవ్వ ♦ రొనరించినారొ?
పతితపావన! దీన ♦ బంధు! దయాళు!
వేధించు నీమనో ♦ వేదనవల్ల
ప్రాణంబుపోయెడు ♦ త్రాణ నాకొసగి
హరియింపు మీవ్యథ ♦ అబలనే గాన.

(బిచ్చగాడు వచ్చును)

బిచ్చ - ఏమమ్మా ఒంటిగా కూర్చొని ఏమాలోచిస్తూన్నావు? ఇంటికి పోదామా?

చింతా - నీ వెవడవు?

బిచ్చ - నేను బిచ్చగాడిని-పిచ్చిది తాళము చెవులు నాకిచ్చింది-ఇంటికి రావలెనని నీకుంటే నేను కొనిపోతాను. అదేమి కొరకొరలాడుతూన్నావు ? నేను దొంగలాడడానికి నీవద్ద నేమీ లేదే?

చింతా - నే నింటికి రాను.

బిచ్చ - ఎక్కడికి పోదువు?

చింతా - కళ్లెక్కడి కీడిస్తే అక్కడికి.

బిచ్చ - నేను నిన్నెందు కడిగినానో ఆకారణము విను. నేను బృందావనము పోవలెనని నిశ్చయించుకొన్నాను. నీకు కూడా రావలెనని ఉంటే ఇద్దరమూ పోదాము. నన్ను పోషించే భారము మాత్రము నీది.

చింతా - నాచేతిలో ఎర్రని ఏగాణి లేదు. బిచ్చమెత్తి పొట్టపోసుకోవలసి ఉంటుంది.

బిచ్చ - నన్ను పోషించు భారము నీది.

చింతా - నే నింటికిపోయి సొత్తు తెస్తానని తలచు తున్నావు కాబోలు! అట్లు జరుగనేరదు. నాసొత్తుకోసము నాకు విషము పెట్టడమునకు తత్తరపడినవాళ్ళకి దాని నిచ్చినాను. సొత్తెట్టివిషమో వా ళ్ళెరుగరు. తాళము చెవులు నేను పారవేయడము నీవు చూడలేదా?

బిచ్చ - చూచినాను. ఉండుండు. ఈమూట విప్పుతాను, ఈ యాభరణ మెవరిది?

చింతా - అదేమో?

బిచ్చ - చక్కగా చూడు - ఇది నీది-పోల్చుకోలేదా? - పిచ్చిదాని కివ్వలేదా?

చింతా - అది నీకెట్లు వచ్చింది?

బిచ్చ - దీనిని నేను దొంగిలించ నక్కరలేకుండానే ఆపిచ్చిది నాకిచ్చింది.

చింతా - అది నీది-నాదంటా వేమి?

బిచ్చ - ఇది నావద్దనుంటే నాకు జెయిలు తప్పదు. పిచ్చిదానినీ పిల్లవాళ్ళనూ మరపించుట సులభము.

చింతా - అందుకే అది నీది.

బిచ్చ - పిచ్చిది నాకు దీని నిచ్చింది కనుక ఇది నా దన్నావు, సరే, నేను నీకిస్తాను; అప్పుడు నీది కాదా?

చింతా - నాకు సొమ్ములతో పనిలేదు.

బిచ్చ - ఒక్కసారి దీనిని పుచ్చుకో, నేను తీసుకొంటాను.

చింతా - నీకు పిచ్చిపట్టి నట్లుంది.

బిచ్చ - నేను మూర్ఖుడననీ, నీవు వివేకము కలదానవని అనుకొన్నాను... నా వృత్తాంతము చెప్తాను విను. నాకు దొంగలాడడ మలవాటు; ఈరోగము పోయేటట్టు లేదు. ఏదైనా దొంగలాడకపోతే నాకు నిద్రపట్టదు. ఇది నా కనుభవమే. ఏమి చేయగలను? ఎక్కడా పాచిక పారకుంటే ఒక చెట్టును మనుష్యుడని భావించి యీ మూట నొక కొమ్మకు తగిలించి "ఇది నీది" అని చెప్పి, అర్ధరాత్రమున చెట్టు ఆకులు కదలనప్పుడు, అది నిద్రపోతూన్నదని భావించి తక్కుతూ తారుతూ మూట మెల్లగావిప్పి వెన్క పోలీసు వారు వెంబడిస్తూన్నట్లు భావించి, పరుగుపరుగున దాటి పోయి, తుప్పచాటున నక్కి కొంతసేపటి కామూటను తలక్రింద పెట్టుకొని నిద్రపోతూంటాను. ఈ నగ నీవు పుచ్చుకుంటే నీవద్దనుండి దానిని దొంగలాడి, దాని నమ్మి యీ మూటతో నీవెంటా తిరుగుతుంటాను. నీమేలుకే చెప్పుతూన్నాను. సుకవాసివి కాయక్లేశమున కోర్వలేవు, పిచ్చి దానిలాగు నీకు శక్తికల్గితే నన్ను పోషించుదువు.

చింతా -

(స్వ) పూర్వసంస్కారమా! ♦ పోజాలవేమొ
    ఎంతకాలంబునకు ♦ అంతమొందెదవు?
తారాడుచున్నను ♦ తరువులనడుమ
    కలుషితశయ్యయే ♦ కన్నులను కట్టు,
తనువు నమ్మితి నట ♦ ధనము చేకూర్ప.
    జిహ్వ గోరుచునుండు ♦ శ్రేష్ఠ రుచిచయము,
విసమును బంధువులు ♦ మెసవింపనున్న.
    మలినవస్త్రంబులు ♦ మదికి నచ్చవుగ
ఆభరణంబుల ♦ నాశించుచుంటి
    మోహజాలంబున ♦ మున్గిపోవగను.
నెర చింతచచ్చిన ♦ విరుగదు పులుపు,
    పాడుసంస్కారంబు ♦ బాధించుచుండు.
చిరజీవిగా దీని ♦ జేసెనో బ్రహ్మ
    అంత మొందదు కల్ప ♦ మంతమగుచుండ!

బిచ్చ - ఏ మాలోచిస్తూన్నావు. తల్లీ పిల్లడువలె తరలుదాము రా.

చింతా - ఎక్కడికి?

బిచ్చ - నీచిత్తమునకు నచ్చిన చోటికి.

చింతా - సరే-పద....(పాడుతూ పోవుదురు)

మూడో రంగము

(వర్తకుని యింటిలో దంపతులు.)

వర్త - ప్రేయసీ, నవ్వుతూన్నా వేమి?

అహ - తల నెరిసింది, ముసలివా రవుతూన్నారని నవ్వినాను. మీ రెందుకు నవ్వుతూన్నారు?

వర్త - వయస్సు ముదిరినకొద్దీ ఈషణత్రయము హెచ్చుతూందని !

అహ - మీకై తే పెళ్ళియాడవలెనని యున్నది గాని, పిల్ల నెవ రిస్తారు ? మీ రేమివీగుతారు!

వర్త - అయితే ఇక్కడున్న లాభము లేదు - పోదాము పద.

అహ - ఆలాగే కానీ.

వర్త - ఎక్కడికి పోదాము?

అహ - నాకేమి తెలుసును? మీరే చెప్పండి.

వర్త - తెలియ కేమి?

వలితకేశము చెప్పు ♦ పల్కులను వినుము; -
"వచ్చుజుమీ జముడు ♦ వడి గొనిపోవ,
కాలంబు సమకూరె ♦ బాలుడవు కావు,
ముడివేయు మీవింక ♦ ముత్తి బత్తెమును,
సంపదలన్ని నీ ♦ సరస రాబోవు,
పోవునప్పుడు రాదు ♦ పుచ్చివక్కైన,
కాలంబు గడిపెదు ♦ కౌతుకములందు,
హరిని భజింప వీ ♦ వన్యముల దగిలి.
బాల్యంబు జారెగా ♦ బాడిలో నాడ -
కనక కామినులతో ♦ గడచె యవ్వనము -
పాతగిల్లిన యాట ♦ బాగులే దంచు
కొత్తయాటల నాడ ♦ గోరుచున్నావా?
జీవితమంతయు ♦ జీర్ణించె గనుము -
నీ వారలందరు ♦ నీవెంట రారు,
ఎట్లుపుట్టితివొ నీ ♦ వట్లె పోవలయు,
చిరసంగు లెవ్వరు ♦ జేరంగ రారు,
ఒక్కడవె వచ్చినా ♦ వొక్కడవె పొమ్ము"

అహ -

ప్రాణనాథా, యిట్లు ♦ పాడియే తలప?
మొదట పుట్టిరి మీరు ♦ ముక్కంటి కరుణ
మీవెన్క జేరితిని ♦ మేదినీతలము;
అగ్నిసాక్షిగ నన్ను ♦ నందుకొను నాడె,

అర్థదేహం బిచ్చి ♦ యాదరించితిరి,
మీ ప్రాణసమితియు ♦ నా ప్రాణసమితి
యొండొంట బంధించి ♦ రొప్పుగను మీరు.
నాదు ప్రాణంబులు ♦ నాథ మీయవిగ -
మీదాననే గాన ♦ మిమ్మెట్లు విడుతు ?
ఇద్దర మొకసారి ♦ యేగుదము నాకు
మీరలే ప్రాణంబు ♦ మీరలే యాత్మ,
మీరలే జ్ఞానంబు ♦ మీరె ధ్యానంబు,
వస్తువు తోడనే ♦ వచ్చుచుండును నీడ
చంద్రిక బాయునే ♦ చంద్రు నెపుడైన
భర్తవెంటనె పోక ♦ పతిపత్నులగువారి
ప్రకృతి ధర్మంబయి ♦ పరుగుచుండు.

వర్త - అట్లైన బృందావనము పోదాము.

అహ - మీచిత్తము.

వర్త - సరే - సిద్ధము చేయుము.

(గోపబాలుడు వచ్చును)

గోపా - అయ్యా, మీరు బృందావనము పోవుదురా?

అహ - నాథా! చూడం డీబాలు డెంత చక్కనివాడో - నీ వెవరి బాలుడవు నాయనా!

గోపా - నేను గోపాల బాలుడను.

వర్త - ఇక్కడికి కెందుకు వచ్చినావు?

గోపా - ఈలాగే తిరుగుతూందును.

వర్త - కారణము?

గోపా - మీరు బృందావనమునకు పోవుదురా అని అడుగ వచ్చినాను.

వర్త - అడగడ మెందుకు ?

గోపా - ప్రతియింటా ఈ లా గడుగుతాను.

వర్త - కారణము?

గోపా - చెప్పనా? అహ - నీవుకూడా మావెంట వత్తువా ?

గోపా - ఆఁ.

అహ - (స్వ) ఈ బాలకుని ఎత్తుకొని ముద్దాడవలెనని యున్నది. (ప్ర) మీఅమ్మ యేమంటుందో?

గోపా - నాకు తల్లీ లేదు తండ్రీ లేడు.

అహ - మీయి ల్లెక్కడ బాబూ?

గోపా - గోపకుల యింటగోవులు కాచుతూంటాను.

అహ - ఇంత చిన్నవాడవు! గోవులను కాయగలవా.

గోపా - ఆహా.

అహ - నిజముగా నీ కెవ్వరూలేరా?

గోపా - మీరే నాకు తల్లిదండ్రులు.

అహ - ఆలాగా? ఏదీ పిలువు అమ్మా అని.

గోపా - అమ్మా! అమ్మా!

వర్త - పాపము, దిక్కులేని పసివాడు.

గోపా - నాకు నేనే దిక్కు, ఇం కెవ్వరూ లేరు.

వర్త - మేము నేడే బృందావనము పోతాము?

గోపా - మరీ మేలే!

వర్త - నీవుకూడా బృందావనము రావడమెందుకు?

గోపా - నా కోచిక్కు ప్రాప్తించింది.

వర్త - ఏ దది?

గో - అందువల్ల గోవులు కాయలేను, ఆడుకోలేను, బృందావనమునకు పోలేను! నన్ను బృందావనము మీతో రానిస్తే అదేమిటో చెప్పుతాను, మీతో బృందావనము రానిస్తారా.

వర్త - ఎందుకు?

గోపా - అతనికి కళ్ళులేవు. "హాకృష్ణా, కృష్ణా" అని అరుస్తూ గుండెలు బాదుకొంటాడు, నేను చూడలేకున్నాను. దేనిలో పడతాడో అని ఎప్పుడూ కాచుకొనే ఉంటాను. కబోది-కూడే ముట్టడు. నేను బలవంతపెట్టితే కాస్తతింటాడు.

వర్త - ఆ మహాత్ముడే!

అహ - ఔనౌను - బోధపడ్డది-

వర్త - అత డేడీ?

గోపా - అడవిలో నున్నాడు.

వర్త - ఏమి చేస్తూండును?

గోపా - ఎప్పుడూ కృష్ణనామస్మరణే. కృష్ణా, కృష్ణా! అని అరుస్తాడు! కృష్ణుడు ఇతని తాతముత్తాతలనాటి సేవకుడనుకొన్నాడు కాబోలు?

వర్త - (నవ్వి) ఇంకా ఏమి చేస్తూండును?

గోప - జపమూ, సాష్టాంగ నమస్కారాలు. ఒకప్పుడు నేల నెత్తి కొట్టుకొంటాడు... మీవెంటా అతన్ని తీసుకొని పోతారా?

వర్త - ఆతడు వస్తాడా?

గోపా - నే నొప్పించి తీసుకొస్తాను. బృందావనము తీసుకొనిపోతే అక్కడ కృష్ణుడు దొరకుతాడువర్త - ఆ సంగతి నీ కేలాగు తెలుసును?

గోపా - కృష్ణనామస్మరణతప్ప అతని కింకో పనిలేదు, ఆలాటివాడు బృందావనము పోతే కృష్ణుడు డగపడడూ?

వర్త - బృందావనము పోతే కృష్ణుడు లభించునా?

గోపా - దొరకడేమి ? నీవు గొప్ప జ్ఞానివే!

అహ - నీకు కృష్ణు డగుపడ్డాడా?

గోపా - నేను కృష్ణా కృష్ణా అని తదేక ధ్యానముగా భజన చేస్తున్నానా ? నామనస్సంతా గుడ్డివానిమీదే ఉంది, అతని నామమే నేను స్మరిస్తూంటాను. నా కతడే కనిపిస్తూన్నాడు. దేనిమీద గురి ఉంటే అది లభించును.

వర్త - నీమాటలు వింటే నాచిత్త క్షేత్రమందు కొత్తగా ఆశాంకూరము మొలుస్తూంది... బృందావనము వెళ్లితే ఎవరికి దేనియందు గురిఉంటే వారికది లభిస్తుందా?

గోపా - పోయి చూడరాదా?...నేనాతనితో చెప్పనా?..మీరు రేపుచేరి నావపై పోతారు కదా? నే నతని నక్కడికి తీసుకొని వస్తాను. నదియొడ్డున మర్రిచెట్టుక్రింద అతడున్నాడు, అక్కడ బ్రహ్మరాక్షసి నున్నాదని వదంతి-ఆ చెట్టు క్రిందే అత డున్నాడు! నాకు వేళ మీరుతూన్నది, నేను పోతాను, మీరు రండి..(పోవును)

అహ - ఈబాలుడు గోపాలునిలా గున్నాడు. అమ్మా అని పిలిచినతోడనే నాకు ఒళ్ళు పరవశ మయింది.

వర్త - ఇతడు రావడము చేతనే మన కాశ కల్గింది. ఆమహాత్ముడు మనవెంట వస్తాడా ? మనయింట నుండుమంటేనే ఆతడు సమ్మతించలేదు. దగ్గరే ఉన్నా మనకు దర్శన మబ్బ లేదు... ఈ గోపాలు డెవడో?...నందబాలుడే కాడు గదా! భీక రారణ్య మధ్యమున చీకును కాచుకొని యున్నాడట ! భక్తవత్సలుడైన పరమేశ్వరుడే కాబోలు?

అహ - కోరకుండానే బంధువున్నూ, కనకుండానే కొడుకూ నాకు లంభించారు, నేను గొడ్డువీగినాను. ఈయిద్దరినీ వెంటబెట్టుకొని బృందావనము పోదాము.

వర్త - వాళ్ళు మనవెంటా వస్తారా అని సంశయిస్తున్నాను.

అహ - తప్పకుండా వస్తారు..ఆ బాలుడు సామాన్య గోపబాలకుడు కాదు. సాక్షాత్తుగ నందనందనుడే! అన్నమాట తప్పుతాడా?

వర్త - సరే-ఇం కాలస్య మెందుకు? ఇప్పుడే పోదాము.

నాల్గో రంగము

బిల్వ - హాకృష్ణా! కృష్ణా! ఎక్క డున్నావు? నాకగుపడవా? నీ వంతర్యామివి కావా? నాప్రాణ మతి వ్యాకుల మైంది. ఇప్పుడైనా దర్శన మివ్వవా?...దీనదయాళూ ! అనాథ నాథా! ఎక్కడున్నావు? కృష్ణా! కృష్ణా! (పడిపోవును)

గోపా - (బిల్వ||చెవిలో) కృష్ణ, కృష్ణ, కృష్ణ! బిల్వ - (దద్దిరిల్లి లేచి)

ఏడి కృష్ణుండేడ కేగెను? ♦ వేణునాదం బెట్లు వినబడె?
శ్యామలంబగు చంద్రబింబము ♦ సరస చేరదుగా !
నాదు కోర్కెల నడ్డు నెవ్వడు? ♦ నీలవర్ణుడు మిర్దయుండా ?
ఐనకాని మ్మతనిపంతము ♦ ఆర్తి యణగదొకో ?
చెంతజేరియు చిక్కడాయెను ♦ కాలమంతా కడచుతున్నది,
కాయముండిన కార్యమేమిల? ♦ అంత యస్థిరమే !
తెలుసుకొంటిని తెలివివచ్చెను ♦ నోచితిని కొరనోములన్నియు
ఏమిచేతు నికెందుపోవుదు? ♦ ఏదికనబడ దే!
శ్రీహరిని నిట కెవరుచేర్తురు? ♦ వీనులందున వేణునాదము
నింపి కావుము నీలవర్ణా ♦ నీకు మ్రొక్కెదరా?
మోవి పిల్లనగ్రోవి నూదుతు ♦ శిరముననను సిగ శేఖరింపగ
కరముననను కంకణవ్రజము ♦ ఘల్లుఘల్లుమనన్;
చెన్నుమీరెడు చిరుతపాపడ! ♦ వన్యసుమముల వరుస లలరగ
నన్నుబ్రోవుము నల్లనయ్యా ! ♦ నాకు దిక్కెవరు ?

గోపా - నీకు దిక్కు లేకేమి? నీవద్ద నే నున్నానే!

బిల్వ - తిరిగి వచ్చినావా ? గోపాలా, నీవు నన్ను పాడుచేయనెంచినావా ? నీమాట వినబడగానే నాకు శ్రీ కృష్ణుడు మరుపు వచ్చును. నీ వెవడవు బాబూ ! దిక్కుమాలిన నాపైని నీకు వాత్సల్యమెట్లు కలిగింది? నన్ను విడిచి పోదూ నాయనా ? నాకు సద్గతి లేకుండా ఏలా బాధించుతావు?

పట్టుకొందును పాదపద్మము ♦ లెట్టుతీర్చెదొ తాపజ్వాలలు
కట్టికుడుపుచు నున్న పాపము ♦ లెట్లు నశియించున్?
పొమ్ము కృష్ణుని నరసిరమ్మా ♦ అమ్ముకొందును నీకు దేహము
తెమ్ము కృష్ణుని లేకయుండిన ♦ వమ్ము బ్రతుకు సుమా?
ఏల తీసెదు నాదుప్రాణము ? ♦ జాలి యిసుమంతైన లేదా ?
కలయె కద సంసార మంతట ♦ కలుగు చేటు యిటుల్.
కాటి కిక నే కాలుసాచితి ♦ నీటముంతువొ పాల ముంచెదొ

కూటికిని మరి గుడ్డకేనియు ♦ కోరబోను నినున్.
నాకు తోడుగ నిట్టియడవిని ♦ పాకులాడగనేల నీవిక
నీకు తెలుసును తెమ్ము కృష్ణుని ♦ పోకు పెరపోకల్.
ప్రేమక్షుధ దహియించుచున్నది ♦ నా మనో వాంఛితము తీరదు
కామజనకుని గాంచగల్గిన ♦ కామమే యడుగున్.

గోపా - నే నెంత మొరపెట్టినా ఆహారము నంటకున్నావు?

బిల్వ - తింటాను కాని నీవుపో, నీవు నాదగ్గరుంటే కృష్ణుని మీదికి నాచిత్తము పోనే పోదు. త్వరలో పోయిరా బాబూ?

గోపా - భోజనము చేసెదవా ? నేను కాక వేరెవ్వరు నిన్నిట్లు నిర్బంధించేవాళ్లు? బ్రహ్మరాక్షసి భీతిచేత ఇక్కడి కెవ్వరూ రారు.

బిల్వ -

అరుగు మిప్పుడే నీవు - గోపాలా - బాధ - భరియింపజాలను ||గో||
నల్లనయ్య చిక్కడాయె-గో|| మనసు-తల్లడిల్లు చున్నదయ్య||గో||

బిల్వ - అన్నా ! నీ వెక్కడనాకు ఎదురుచుక్కలాగు దాపురించినావు! నిన్ను వదలుకో లేను! చక్కినుంటే చావమివ్వవు !

గోపా - నీకు బృందావనము పోవలెనని లేదా ? నడువు-పోదాము.

సనకాది యోగిసుతు-జనకాది యోగినతు
కనక వసనాలంకృ-తుని గాంతు వచటన్.

బిల్వ -

బృందావనమున కేగుదుము-అట-కందర్పజనకుని గాంచుదము||
ప్రేమధామమునుజేరుదము-మన-కామిత ఫలముల గాంచుదము
యమునాపులినమునరయుదము-అనయము గో-పాలునిపాడుదము
ఆలమందలనుగాయుదము-వన-మాలాధరుతో నాడుదము
గోపబాలు నటగూడుదము-మన-పాపసంచయముబాయుదము||
కృష్ణకృష్ణయని కేరుదము-మన-తృష్ణల దీర్చగ వేడుదము||
పార్థసారథిని పాడుదము-పురు-షార్థములన్నిటి బడయుదము||
ఈషణత్రయమును వీడుదము-భక్త దూషణసరులత్యజించుదము
యుక్తులన్నిటి నొలయుదము-అల-ముక్తిసతీమణి ముట్టుదము.

(పోబోవును)

గోపా - అటు కాదు, బృందావన మిటుంది. (త్రిప్పును)

బిల్వ -

కందు మల బృందావనంబును-అందమున నగునందనంబు-ము
కుందపదరాజీవరంజిత-సైకతస్థలముల్||

జుమ్ముజుమ్మను తుమ్మెదలరొద-లిమ్ముగా మురళీరవమ్మును
కమ్మనగు పారిజాతమ్ములు-గ్రమ్ము వాసనలన్||
గోపికాబృందంబు నడుమను-గోపబాలుడు పట్టమహిషులు
తాపసేశ్వరు లెల్ల గొలువగ - రాసములు సలుపన్||
కట్టిపీతాంబరము చేతను-పట్టిమురళిని పాలసంద్రపు
పట్టి రాధయు రెండుప్రక్కల-నింపుతళుకొత్తన్||
మాధవార్పితమైన భక్తి ర-మాధవార్చనలగ్నశక్తియు
సాధనంబులు గాన ముక్తియు-సాధ్యమగు మనకున్||

గోపా - దా, పోదాము

తోడిరాగము

బృందావనవీధులగో-బృందములను గాచుదము
సుందరులగు గోపయువక-దంబంబుల సందడితో||బృం
ధ్యానించుచు శ్రీకృష్ణుని-గానము వినుచుండి సుధా
పానముజేయుచును దేవు-నాసనమును వీక్షించుచు||బృం

బిల్వమంగళ

ఐదో అంకము

మొదటి రంగము

(బృందావనమున గోవర్ధనగిరి ప్రాంతము)

చింతా - లోగడ ఆత్మవంచన చేయడమునకు నీ వెన్నో వేషములు వేసినావు. శ్రీ కృష్ణు కృపారసము నీపైని వర్షించడాని కెట్టి వేషము వేయవలెనో ఎరుగుదువా ? మా నవులను వశపర్చుకోవడమునకు స్వర్ణాలంకారములను ధరించవలెను, చిత్తమును పాపపంకిల మొనర్చవలెను. ఇప్పుడో, వాటితో పనిసరి. ఇకను విభూతిధారణమే శరణ్యాము. లేకుంటే శ్రీ కృష్ణుని కృపకు పాత్రురాలవు కావు - ఇట్టి సుందర పవిత్రాంగలేపన మిదివర కెరుగవు. (పులుము కొనును)

వేషభూషణముల ♦ వేడబము చెల్లె,
కేశపాశమ ! యికను ♦ కికురింప గలవె ?
నాదు మిత్రుడవని ♦ నన్ను వంచించి,
అందకాళ్ళకు మోద ♦ మందజేసితివి,
ఉరులజిక్కియు స్రుక్కి ♦ ఉరుమనో ధైర్య
మును విడనాడి, సత ♦ మును నిన్ను గొల్చి,
భ్రాంతులై, వ్యామోహ ♦ ధ్వాంతమున బడిరి.
శరుడవు నీవు వం ♦ చకుడవుగాన,
మొదలంట ఖండింతు ♦ సదయులను నింక
వంచింపనేరవు ♦ క్రించుదనమునను;
పాపంబు తొలగ గో ♦ పాలుని కరుణ
వర్షించు, చేకూరు ♦ హర్ష మనిశంబు,
నినుద్రుంప జను పాప ♦ నిచయ, మటుపైని
పతితురాలని బ్రోచు ♦ పతితపావనుడు.

(గోపాలుడు వచ్చును)

గోపా - చాల్చాలు! కేశపాశము నేల ఖండిస్తావు? వద్దు, వద్దు.

చింతా - ఎవ్వ డీ బుడుతడు? వీనిని చూస్తే కళ్లు చల్లనౌతున్నవి.

గోపా - నీవేనా కృష్ణనామస్మరణ చేసినావు?... మాటాడవేమి?...నేనుపోతాను.

చింతా - నీ వెవడవు?

గోపా - నీకు మర్యాద తెలియదు. “ఎవడవు నాయనా?” అనవలెను...అప్పుడు నీతో మాటలాడుతాను.

చింతా - ఎవరి బాలుడవు నాయనా? నిన్ను చూడగానే నాహృదయమున దడ పోయి మనస్సు కుదుటబడ్డది ....ఒక్క మాటాడవా?

గోపా - ఇప్పుడు మనము మిత్రులము-నేస్తము కట్టుదామా?

చింతా - అమ్మయ్య! ప్రాణాలు లేచివచ్చినవి.

గోపా - అయితే కృష్ణుని ప్రేమింతువా? నన్ను ప్రేమింతువా?

చింతా - అయ్యో! నాహృదయము ప్రేమశూన్యము, ప్రేమించుభాగ్యము నా కబ్బునా?

గోపా - కృష్ణుని ప్రేమించి తన్నామస్మరణ మాచరించు, నీ కలవరము తీరును-నేను పోవుదునా?

చింతా - వద్దు-నీవు పోవద్దు, నా మనవి విను.

గోపా - బృందావనము చేరినాము-ఇప్పుడు చెప్పు-కృష్ణుని ప్రేమిస్తావా? నన్నా?

చింతా - ఇద్దరినీ ప్రేమిస్తాను.

గోపా - అది పొసగదు. ఎవరినో ఒకరినే నమ్ముకో-నన్ను నమ్మమని నిర్బంధించను-నీవే ఆలోచించుకో (బిచ్చగాడు వచ్చును)

బిచ్చ - అహా! ఏమి మోహనగోపాలమూర్తి! ఇతడు వ్రజబాలుడేమో?

గోపా - మనము నేస్తుల మౌదామా?

బిచ్చ - ఆలాగే (మూట సర్దును)

గోపా - అయితే, దొంగా! మూట దాస్తా వేమి? బిచ్చ - అబ్బే! ఇందులో ఏమీ లేదు... (తడబడును)

గోపా - లేకుంటే అది యీలాగు తే. ఆ ముడి ఎందుకు?

బిచ్చ - ఓహో! ఇది బృందావనము. (మూట పారవేయును)

చింతా - ఏమి నాయనా, నాతో నేస్తముకట్టి ఇంకొకనితో మైత్రి చేస్తావా?

గోపా - ఏమీ? కూడదా?

చింతా - ఆలాగైతే మనకు మైత్రి పొసగదు.

గోపా - పోనీ, నన్ను పిలిచినప్పుడే వస్తాను! (పో బోవును)

చింతా - ఆఁ ఆఁ. ఉండుండు.

గోపా - ఎందుకూ ? మనకు పొసగ దన్నావే! (పోవును)

బిచ్చ - బాబూ, బాబూ, కొంచె ముండు.

చింతా - అయ్యో! పోయెనే! నా కాకలి వేస్తూంది.

బిచ్చ - ఏమైనా తెచ్చిపెట్టనా?-అదిగో పిచ్చిది.

(పిచ్చిది వచ్చును)

పిచ్చి - తెలిసింది-శ్రీకృష్ణుడు నన్నుబ్రోచును, నాతల్లిని చూడగానే నాకు ధైర్యము చిక్కింది. కాత్యాయని నారాధించి గోపికలు శ్రీకృష్ణుని పొందినలాగు నే నేమి నాశ్రయించి నాకోర్కె సఫలము చేసుకుంటాను. మాఅమ్మ ఎవరితో మాట్లాడింది? అధికతేజోవంతుడైన ఆసన్యాసి ఎవరు?

బిచ్చ - ఈమె యిచ్చటికి వచ్చింది గనుక నా కాశ్రయము దొరికింది. (పిచ్చిదీ శిష్యులూ వెంటరా సోమగిరి వచ్చును.)

పిచ్చి - మన కిక్క డేమిపని? పోదమా? ఇల్లు విడచి చాలాకాలమయింది!

సోమ - ఔను, పోవచ్చును.

పిచ్చి - నా మానసమున నేదో యుండి ఇన్నాళ్ళూ నన్ను తిప్పింది. ఎం తవమాన మయింది! అడవులన్నీ తిరిగి తిరిగి దిమ్మరి నైనాను.

చింతా - అమ్మా, కరుణామయీ, నాతో నొక మాటాడవా?

పిచ్చి - తల్లిని నేను కాను. ఇతని నడుగు.

చింతా - నీకొర కెంతో వెదకినాను, ఎందరినో అడిగినాను. నా మనోవాంఛాఫలసిద్ధి అయ్యేటట్టు నన్నాశీర్వదించు. (సోమగిరితో) మహాత్మా, నాకు తరణోపాయ మేది? నేను దౌర్భాగ్యురాలను. రాధావల్లభుడు నాబాధల తొలగించునా?

సోమ - అతడు పతితపావనుడు, తప్పకుండా నిన్ను దరిజేరుస్తాడు, చింతించకు.

చింతా -

పాషాణనిర్మితము ♦ దోషకలితంబును
నీరవ మరుభూమి ♦ నీరవర్జితము
నామనం బటనెట్లు ♦ ప్రేమ జనించును?
అనుతాపవహ్నిచే ♦ తను దగ్ధమయ్యె,

ప్రేమాంకురం బెట్టు ♦ పెంపొందుదీన? నిది
ఆర్పింప కృష్ణునకు ♦ నర్హ మయ్యెడునా?
లేకున్న దయజేసి ♦ నాకు బోధింపుమా
ఏ తెరంగున్నదో ♦ ఏర్పరచి తండ్రి!
పాత్రత యబ్బ గో ♦ పాలునిదయకు నే
డైహికమందు నా ♦ కరుచి జనియించె!

సోమ - అమ్మా, నేను దీనుడను, హీనుడను, నీ కేమి యుపాయము జూపగలను? ఈపురముననే బిల్వమంగళుడను సిద్ధుడున్నాడు. అతని శరణు వేడితివా, తరణోపాయము తప్పకుండా చూపగలడు.

చింతా - అయ్యా! మీరు నాకు గురువులు-ఉపాయముందని విన్నతోడనే నా కాశ కలిగింది, కాని నేను మహా పాతకిని, ఆతని యెడ నెన్నో అపరాధము లొనర్చినాను.

సోమ - సంకోచింపకు. ఆతడు పరమయోగి, అపరాధములను లెక్కచేయువాడు కాడు.

చింతా - నా దురదృష్టమువల్ల మీ యుపదేశము విఫలము గాకుండుగాక! ఆత డెక్కడ నున్నాడో సెలవిచ్చెదరా? ఇక్కడికి వచ్చినప్పటినుండీ వెతుకుతూన్నాను, దర్శనము కాలేదు.

పిచ్చి - నేను చూపిస్తాను రా. నీవు నాకూతురివి కనుక నిన్ను నీపతి కర్పించుతాను. ని న్నక్కడ విడిచి పోయె దను - ఏడువకు!

బిచ్చ - అమ్మా! నీకొడుకును మరచినావా?

పిచ్చి - లేదులేదు - నీవూ నావెంట రా.

బిచ్చ - నా కేదేనా తరణోపాయ ముందా?

సోమ - నీవు మంచివాడవు, ఈబృందావన మానంద ధామము. ఇక్క డెవ్వరూ దు:ఖించ నవసరము లేదు.

బిచ్చ - నేను దొంగనే!

సోమ - మరీ మంచిది! నవనీతచోరుని దొంగిలించు.

బిచ్చ - గురువర్యా! శక్తియుంటే అందుకు తగిన వాడనే!

సోమ - నీసుతుని వెంటబెట్టుకొని రా, నేను గోవర్ధన గిరికి ప్రదక్షిణము చేసి వస్తాను.

పిచ్చి - సరే, వీరి నిద్దరినీ అక్కడ చేర్చుతాను-ఇంకాలస్య మెందుకు? మనకు తిరిగీ సమావేశ మెక్కడవుతుందో? (పోవును)

మూడో రంగము

(వనములో బిల్వమంగళుడు)

బిల్వ - ఈగోపాలుడు నన్ను పాడుచేసినాడు! ఎన్ని విధముల యత్నించినా మరుపు రాకున్నాడు. వీనిమోహమున తగులుకొన్న నాకు శ్రీకృష్ణదర్శనము ప్రాప్తించదు. ఈ సాయంకాలము దాకా వేచి యుంటాను. ఈలోపున చిత్తస్థైర్య మలవడిందా సరే. లేకుంటే ఆత్మహత్యా కావించుకొంటాను. అన్నా! నామన:ఫలకమున ఈగోపాలు డేలాగు దాపురించినాడు? వీడే నాచేటునకు మూలకారకుడు. హా! కృష్ణా! నన్నేల మరపిస్తూన్నావు? నన్ను భ్రష్ఠుని చేసెదవేమి? ఈగోపాలుని నామానసమందు అచ్చొత్తి నీవు కనుమొరగితివా? వీడిని వదల్చుకొని నేటికి వారమయింది. కాని వానిరూపము నన్ను వదలకున్నది- అనుక్షణమూ వాడే నామనోవీధిని కాపురముండి నీకు చోటియ్యకున్నాడా ? అతడుంటే నేనెట్లు రాగలనని నీవు రాకున్నావా? నేనేమి చేయుదును? ఈభ్రష్టుడు నా కేమి మందుపెట్టి నాడో కాని నేనతని మరువజాలకున్నాను. నా చిత్త మాతనియందే లగ్నమయింది. ఇరువై రోజులు భుజించకుంటే ప్రాణములు పోవునని వింటిని-అందుచేత నిరాహారుడనై నిన్నే ధ్యానించుచున్నాను. ప్రాణములు పోకున్నవి. ఈగోపాలుడు నన్ను చావనీయకున్నాడు! నిన్ను ధ్యానిస్తూ ఇక్కడే కూర్చుంటాను - చచ్చినా సరే-(ధ్యానించి) గోపాలా! గోపాలా! నేను శ్రీకృష్ణుని ధ్యానిస్తూంటే నీవు కనబడుతా వేమి?—ఇంకోసారి యత్నించెదను. కన్నులారా, చెవులారా, మీరు వీని వ్యామోహము విడువండి. కళ్ళంటే పొడుచుకొన్నాను గాని చెవు లేలాగు మూయగలను? కృష్ణుని రూపము చూడలేక పోయినా, ఆతని మాటలైన వింటాను. కళ్ళులేని లోప మిప్పుడు కనబడుతూంది. మూఢమానసమా, ఈబండ గోపాలుని మరచి నందగోపాలుని ధ్యానించు. గోపాలా! గోపాలా! (ధ్యానించును.)

(గోపాలుడు వచ్చును.)

గోపా - నీ విక్కడా దాగుకొన్నావు? ఏడురోజుల నుండీ నీకోసము ఊరంతా వెతకుతూన్నాను.

బిల్వ - నన్ను నీవు వెదకడమెందుకు?

గోపా - నీవు దిక్కులేని వాడవు - అనాథలను చూస్తేఎ నామనస్సు కరుగుతుంది.

బిల్వ - దిక్కులేనివాళ్ళ మీద నీకు అనురాగ మెందుకు?

గోపా - అది నా నైజము.

బిల్వ - (స్వ) మూఢమానసమా! ఈ గోపాలు డనాథనాథుడైన నందగోపాలుడే కాబోలు! (ప్ర) గోపాలా! గోపాలా! దయజూపి నన్ను దరిజేర్చవా?

గోపా - నీదగ్గర రాను-నన్ను పట్టుకొంటావు! బిల్వ - లేదులేదు-దగ్గర రా!

గోపా - పాపము! వారము రోజులనుండి నీటిచుక్కైన తాగలేదు, ఇవిగో పాలు, ఎండలో నున్నావు, నీడకు రా.

బిల్వ - నాకు కనబడదు, నాచెయ్యి పట్టుకో.

గోపా - రా. (చేతి నందిచ్చును)

బిల్వ - (గట్టిగా పట్టుకొని) ఇక నిన్ను విడువను-ఇన్నాళ్ళూ నన్ను మరపించినావు.

గోపా - నాచెయ్యి నొప్పి పెట్టుతూన్నది! వదలు. (పారిపోవును)

బిల్వ -

మరపించి పోవుట ♦ మానుషంబే నీకు?
ఏడ్పింతు దయచూడ ♦ కిదియేటి మాద్రి?
తప్పించుకొనిపోవ ♦ గొప్పయని యెంచితో?
నాదుహృదయంబునను ♦ నాదుకొను భక్తి
పోగొట్టయత్నించు ♦ పొగడుదు నిన్ను. నా
చేయివీడిననేమి? ♦ చేతమిదెనిన్ను
గట్టిగాబంధించె ♦ పట్టు సడలబోదు
కన్నులేమిని నిన్ను ♦ గందు ననజాల.
మనమున నిల్పి నే ♦ మననంబు చేతును,
ఉండునో నీరూప ♦ మూడునో గాంతు.

గోపా - కో! ఏదీ నన్ను ముట్టుకో-(చుట్టూ తిప్పును)

బిల్వ - మహాత్మా! నిన్ను ముట్టుకొనడాని కెంత పుణ్యముచేసి యుండవలెను. నీవుకృపజూడకున్న నాబోటివారి కది సాధ్యమవునా? కర్మపరిపక్వము కావలదా?

గోపా - ఇదే నీకు జ్ఞాననేత్ర మిచ్చినాను. నా రూపము కన్నార గాంచుము.

బిల్వ - ఆహా! ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! చూడదగినది చూచినాను - నాతపస్సు ఫలించినది.

నవీనజలధర శ్యామసుందర ♦ మదనమోహనరూప
నయనఖంజనా హృదయరంజన ♦ రాధావల్లభ గోపా||
ధీరనర్తనా నూపురగుంజన ♦ మురళీమోహన తాన
కుసుమభూషణా ఆర్తపోషణా ♦ శరణు గోపికాప్రాణ||
శ్రీపదపంకజనీదు పదరజము ♦ దయజేసియు దరిజూపరా
నిన్నే నమ్మితి నిన్ను భజించితి ♦ నీలో నన్నిక జేర్పరా||

గోపా - ఎవరో వస్తూన్నారు. నేను దాగుకొంటాను. వారు నీకోసము వస్తూన్నట్లుంది, నీవిక్కడే ఉండు. వాళ్ళు వెళ్ళిన తర్వాత నేను వస్తాను.

బిల్వ - అమ్మయ్యో? నీవు వెళ్ళకు. నాకింకెవ్వరితోనూ సంబంధము లేదు.

గోపా - ఏమోకాని వాళ్ళేడుస్తూ వస్తూన్నారు. వారిని చూస్తే నాకూ ఏడ్పు వస్తుంది. అందుకే నే నిక్కడుండను.

బిల్వ - ఆహా! నీకేడుపు తెప్పించునంతటివా ళ్ళెంత ధన్యులో!

గోపా - ఇప్పుడే తెలుస్తుంది గా! ఇక్కడే ఉండు. నే నీ చెట్టుచాటునే ఉంటాను. అదిగో వస్తూన్నారు! (పోవును)

(వర్తకుడూ భార్యా వత్తురు)

వర్త - ప్రియా, ఆ గోపాలు డెవడు? బృందావనమున కృష్ణుడు లభించునని చెప్పి మాయమైనాడు!

అహ - అదేమో కాని, ఆబాలుడు న““న్నమ్మా” అని పిలుస్తునే నాకు కృష్ణు డక్కరలేదు.

(తెరలో) - అమ్మా!

అహ - నాయనా, ఎక్కడ నున్నావు? ఇటురా, ఇటు (తెరలో) - నే నీ చెట్టుచాటున నున్నాను-మీరు కూర్చోండి.

బిల్వ - ఆహా! ఎట్టి దివ్యసుందరవిగ్రహము చూచినాను! గోపాలా! గోపాలా!

(చింతామణి, పిచ్చిది, బిచ్చగాడూ వత్తురు)

పిచ్చి - నీవు ముందరపో అమ్మా! అల్లుని యెదుటకి నే నేలాగు రావడము! నే నిక్కడ కూర్చుంటాను - అయ్యా నీవూ కూర్చో. ఇది పుచ్చుకో. (బంగారువస్తువు లిచ్చును.)

బిచ్చ - ఇది నా కెందు కమ్మా?

పిచ్చి - అక్కర లేదా? ఇలాగే పరులసొమ్ము ఆశించకు!

బిచ్చ - అలాగే.

(సోమగిరి శిష్యుడూ వత్తురు)

సోమ - సంసారాంబునిధీమగ్నులకు వైరాగ్యభిక్ష నొసగడమున కీ వేశ్యయూ ఆ లంపటుడున్నూ నిమిత్తమాత్రులు, వీరిద్దరి కృపచేత మనకు నేడు శ్రీకృష్ణుని దర్శన యోగము కలుగు తుంది.

శిష్య - గురుదేవా ? నే నజ్ఞానుడను - మీ రిప్పుడు చెప్పిన వేశ్యకూ, ఆ లంపటునికీ కోటి ప్రణామములు. శ్రీ కృష్ణుని దర్శనమునకు ఫలమేది?

సోమ - వత్సా ! శ్రీ కృష్ణదర్శనమునకు శ్రీ కృష్ణ దర్శనమే ఫలము. దానికన్న నెక్కువఫల మేమున్నది?

చింతా - అమ్మయ్యా!

కష్టములు గట్టెక్కె ♦ నిష్టములు ఫలియించె
సన్యాసివర నీదు ♦ సందర్శనమున.
చల్లనాయెను కళ్లు ♦ శాంతించె మానసము
నాదెసజూచి విను ♦ నాదు విన్నపము.
చరణదాసిని నీదు ♦ దరి జేర్పగారాదె?
సదయ హృదయుడ వీవు ♦ స్పర్ధ నీకేల?
నీకు తగునా యింత ♦ నిష్ఠురము నా దెస?

ఓ దయాంబుధి చేర్చు ♦ నీదు నాశ్రయము ?
చందమామ వెంట ♦ చంద్రిక బోవనౌ,
మేఘమాల వెంట-మించు బోవు.
కృపజూప వేని నే ♦ నిపుడె త్యజింతును
ప్రాణముల నీమెడ ♦ పాతకము జుట్టు.
స్త్రీ హత్య సంక్రమిం ♦ చిన నూర్ధ్వ!గతులున్నె?
దక్కవు నీకు నన్ ♦ దయజూడకున్న.
నీవు క్షమించిన ♦ నేవత్తు త్రిదివంబు,
ఇద్దర మట నుంద ♦ మీక్షణము లట్ల.
పరితాప భరమున ♦ పాపము ల్కడచనె,
కృపచేసి చూపుమా ♦ కృష్ణు కళ్లారన్||

బిల్వ - ఆహా ! శ్రీకృష్ణనామ మెవ రుచ్చరించినారు! (చింతామణిని పోల్చి) ఓహో! ఏమది! నాగురువు! ప్రేమశిక్షాదాతా! విశ్వమోహినీ! నన్ను కరుణింపుము. (నమస్కరించును.)

చింతా - ప్రభూ ! ఇంకా వంచనయేనా ? - ప్రేమ మయా! యోగివర్యా! ప్రేమ స్వరూపుడగు భగవంతుడు నీవద్ద నున్నాడు. నిన్నేమడిగిన నది యిచ్చెదవని నాగురువు నా కుపదేశించెను. నీకృష్ణుని నాకిమ్ము - ఇవ్వడమున కిష్టము లేకుంటే నీవద్దనే నిల్పుకొని నాకొక్కసారి చూపించుము. పాపాత్మురాల - పతితపావను సందర్శనము నాకు కల్గించుము.

బిల్వ - కృష్ణునియందే నీచిత్తము జొత్తిల్లిన కాని నీకు దర్శనము కాదు. అది సాధకమున చేకూరును కాని ఒకరిస్తే లభించేది కాదు.

చింతా - నా హృదయము ప్రేమ శూన్య పాషాణము. యోగివరేణ్యా! శ్రీకృష్ణుడు నాకు చిక్కు టెలాగు?

బిల్వ - భక్తిచే సకలమూ సిద్ధించ గలదు.

తరింపన్ - కోర్కె కలదేనిన్ - తలపుమీ - కృష్ణునామాళిన్!
నిరంతర - మాతనిన్ - కరుణానిరతునిన్ - నిల్పుమా మదిని||త||
మదింపకు భాగ్యమున్ ధనమున్ ఘనంబౌ - మానముం జూచి
ఎదంగని న్యాయనిర్ణేత పరాత్పరు-డేలు నిన్నుంచున్||త||
శరీర దుర్గమం దకటా చరింతురు-శత్రులారుగురు
—కును మాని భవవార్ధిన్ గడుపుమా-భక్తియను నౌకన్||

చింతా - యోగివరా ! నీవు కృష్ణుని జూపుదువని నా గురు వుపదేశించెను, ఏడీ చూపు మాకృష్ణుని-లేకున్న ఆప్త వాక్య మబద్ధమవును!

(తెఱలో) నన్ను మరచినారా?

చింతా - చూచినానా నిన్ను ? ఆగోపాలుడే నన్ను ప్రేమించెను. నేను ప్రేమశూన్యను. గోపాలా - ఆదదానను అజ్ఞురాలను, నాపై కోపమా ? నీకు నాపైని పంతమా? దయచేసి దర్శనమియ్యవా?

(తెఱలో) ఇక్కడికి రా, చూచెదవు.

(తెర ఎత్తితే రాధా కృష్ణులు ప్రత్యక్ష మవుదురు)

అందరు - జే రాధావల్లభా! జే జే రాధాకృష్ణా జే! జే! జే!

వర్త - ఆహా ! కలియుగమున వైకుంఠము!

అహ - ఏది నాయనా ఒక్కసారి "అమ్మా" అనుము.

గోపా - అమ్మా! అమ్మా! చింతా - హృదయమందలి దప్పి తీరునట్లు కృష్ణదర్శన సుధా రసముగ్రోలుడు. భక్తులారా! - భాగవతోత్తములారా! జన్మ సార్థక మవును.

శిష్యు - గురువర్యా! శ్రీకృష్ణ దర్శనమునకు ఫలము శ్రీ కృష్ణదర్శనమేకదా!

సోమ - వత్సా, నిరతిశయానంద వైభవము నొసంగ జాలున దింకోటి లేదు-దాని ననుభవించుటే ఉత్కృష్ట ఫలము.

బిచ్చ - నవనీతచోరా, నిన్ను దొంగిలించగల్గితే నా చౌర్యవిద్య సార్థక మవుతుంది.

పిచ్చి - నా కేడ్పు వస్తూన్నది. నానాథుడు లేడు, నే నొక్కర్తె నైనాను. అతని వెతకి తెచ్చి శ్రీ కృష్ణుని చూపుతాను.

సోమ - అమ్మా ! మనకర్మ ఇంకా పరిపక్వము కా లేదు. కొంతవరకూ పారబ్ధ మనుభవించవలెను. పోదాముపద.

బిల్వ - శ్రీ గురుచరణాల విందములకు నమస్కారము! భక్త బృందమునకు ప్రణామము! మీయందరికృపచేత గోపీ వల్లభుని దర్శనము ప్రాప్తించినది, తరించినాను.

సఃనా వవతు, సఃనౌభునక్తు, సహవీర్యం కరవావహై,
తేజస్వినా వధీత మస్తు-మా విద్విషావహై-
ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః.
సమాప్తము.